

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Jitka Petříková

**AFEKTIVNÍ ROZMĚR KŘESŤANSKÉHO ŽIVOTA NA PŘELOMU
20. A 21. STOLETÍ NA ZÁKLADĚ ÚCTY K JEŽÍŠOVU SRDCI**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Pavel Vojtěch Kohut, Th.D.

PRAHA 2010

Děkuji svým spolusestrám i všem, kteří mě při práci jakýmkoli způsobem podporovali. Především pak děkuji svému vedoucímu práce ThLic. Pavlu Vojtěchu Kohutovi, Th.D. za jeho cenné rady a odborné vedení.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla všechny informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 1. července 2010

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	6
ÚVOD	7
1. VÝVOJ ÚCTY K SRDCI JEŽÍŠOVU DO POLOVINY 17. STOLETÍ.....	9
1.1 Stručný přehled vývoje úcty k Srdci Ježíšovu do 17. století	9
1.1.1 Zaměření na ránu v Kristově boku u církevních otců.....	10
1.1.2 Úcta k Srdci Ježíšovu u středověkých západních učitelů	11
1.2 Nový rozkvět úcty k Ježíšovu Srdci ve francouzském prostředí	13
1.2.1 Francouzská škola a svatý Jan Eudes	13
1.2.2 Jansenismus, kviteismus, pietismus.....	15
2. MARKÉTA MARIE ALAÇOQUE A JEJÍ VLIV NA NÁSLEDNÉ PROŽÍVÁNÍ ÚCTY K SRDCI JEŽÍŠOVU	20
2.1 První poznámky týkající se svaté Markéty Marie Alacoque a jejích zjevení	20
2.2 Podstatné rysy spirituality svaté Markéty Marie Alacoque	23
2.2.1 Tři proudy a tři touhy	24
2.2.2 Nevyčerpatelný proud milosrdenství	25
2.2.3 Náprava zneuznané Ježíšovy lásky	26
2.2.4 Učebnice čisté lásky.....	26
2.2.5 Prožívání „Boží spravedlnosti“	27
2.3 Schválení církví a následné prožívání úcty k Srdci Ježíšovu	28
2.3.1 Důraz na zmíněnou úctu v papežských encyklikách posledních staletí	30
3. BIBLICKÝ ZÁKLAD ÚCTY K SRDCI JEŽÍŠOVU A JEJÍ TEOLOGICKÁ VÝCHODISKA NA PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ.....	34
3.1 Biblický základ úcty k Ježíšovu Srdci	34
3.1.1 Pojem „srdce“ ve Starém Zákoně	34
3.1.2 Implicitní přítomnost úcty k Srdci Ježíšovu v Novém Zákoně.....	37

3.1.2.1 <i>Dva opěrné body biblické úcty k Ježíšovu Srdci</i>	38
3.1.2.2 <i>Ježíšovo Srdce v Janově evangeliu</i>	38
3.1.2.3 <i>Ježíšova láska v pavlovských spisech</i>	40
3.2 Teologická východiska kultu Srdce Ježíšova na přelomu 20. a 21. století.....	40
3.2.1 Srdce Ježíšovo jako svátost Svátosti.....	41
3.2.2 Ekleziologický rozměr úcty k Ježíšovu Srdci.....	42
3.2.3 Úcta k Ježíšovu Srdci aneb úcta od srdce k Srdci.....	43
3.2.4 Ježíšovo Srdce v dokumentech Druhého vatikánského koncilu	44
4. DŮLEŽITÉ ASPEKTY ÚCTY K JEŽÍŠOVU SRDCI V JEJICH PRAKTICKÉM VÝZNAMU	46
4.1 Satisfakční spiritualita nebo spíše spiritualita milosrdenství a smíření?	46
4.1.1 Důraz na satisfakční rozměr úcty k Ježíšovu Srdci v posledních stoletích	47
4.1.2 Milosrdenství jako stěžejní rys spirituality Ježíšova Srdce	49
4.1.3 Solidarita a soucit projevené v Kristových ranách	51
4.2 Jednota a celistvost jako důsledek úcty k Ježíšovu Srdci	52
4.2.1 Ježíšovo Srdce jako východisko komunikace, společenství i sjednocení.....	52
4.2.2 Ježíšovo Srdce, jako cesta k osobní integritě.....	54
4.2.3 Znovuobjevení důležitosti zdravého zapojení afektivní složky do pastorace i do prožívání křesťanské spirituality	55
ZÁVĚR	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
Pramenná literatura a dokumenty magisteria:.....	60
Sekundární literatura:.....	61
Slovníky, encyklopedie a časopisy:	63
Internetové zdroje:	64
Modlitební knihy a zpěvníky:	64

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	65
První obraz Srdce Páně z roku 1685 v klášteře v Paray-le-Monial	65
PĚT KLÍČOVÝCH POJMŮ:.....	66
RESUMÉ	67

SEZNAM ZKRATEK

LG – Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*

GS – Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*

DH – Deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*

AG – Dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes*

SC – Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*

KKC – Katechismus katolické církve

MD – Markétin dopis¹

MŽ – Markétin životopis²

Na biblická místa odkazují zkratkami, používanými v Českém ekumenickém překladu (ČEP), a podle tohoto překladu také uvádím veškeré biblické citace.

¹ Při číslování dopisů sv. Markéty Marie Alacoque vycházím z vydání MARGARET MARIA ALACOQUE: *Letters of st. Margaret Maria Alacoque*, Franklin: Tan Books & Publishers, 1997.

² MARKÉTA MARIE ALACOQUE: *Vlastní životopis*, Praha: nákladem Dr. Antonína Stříže, 1939.

ÚVOD

Pojmy jako cit nebo dokonce afekt vyvolávají v rozmanitých skupinách dnešní společnosti rozličné představy. V prostředí lidí, kteří se příliš nezabývají hlubším smyslem své pozemské existence, cit často představuje téměř podstatu lásky. Naopak v kruzích lidí rádo by duchovních se někdy můžeme setkat s lehce pohrdavým postojem k tomuto nestálému projevu lidského života.

Rozum a cit byly v minulých staletích často stavěny do protikladu jak ve slavných románech, tak i v praktickém životě. V křesťanském prostředí stačí připomenout například vznik duchovního myšlenkového proudu nazývaného *Devotio moderna*, který se objevil jako reakce na vyhraněně vědecký a filozofický přístup teologů pozdní scholastiky k věřenému tajemství, na odtržení teologické reflexe od duchovního života.³

Podobně s pojmem „srdce“ se dnes mnohým pojí asociace sídla emocí a jakési alternativy vůči rozumu. Snad i z těchto důvodů je v současném křesťanském světě obnova úcty k Srdci Ježíšovu v lepším případě v zárodcích⁴ a v horším buď tak trochu „popelkou“ nebo se projevuje přehnaným sentimentalismem.⁵

Protože jsem se domnívala, že správné prožívání zmíněné úcty může člověku ukázat směr, *jak smířit ony zdánlivé alternativy*, rozhodla jsem se v této práci hledat z uvedené perspektivy odpověď na otázky: Jak navrátit „jiskru“ žitému křesťanství a neupadat přitom do kýčovitěho sentimentalismu? Jaký praktický dopad může mít tato úcta v životě křesťana? Je poselství svaté Markéty Marie Alacoque stále aktuální nebo je spíše podnětem ke kýčovité formě zbožnosti?

Jelikož výchozí oblastí mého bádání bylo prožívání úcty k Ježíšovu Srdci, valnou část svého pojednání jsem věnovala zkoumání vývoje uvedeného kultu v dějinách, a to především v souvislosti s postavou svaté Markéty Marie Alacoque z jejichž spisů jsem také

³ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: *Hermeneutika Mystéria*, Praha - Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 53 - 54.

⁴ Srov. SANNA I[...]: *Nějsvětější Srdce Ježíšovo*, in: DE FIORES Stefano - GOFFI Tullo (edit.): *Slovník spirituality*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1999, s. 573 (572 – 578).

⁵ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: *Tajemství srdce vtěleného Syna*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, s. 5.

při práci čerpala, a s dobovými proudy, ve kterých se tento kult utvářel. V práci tak převládala *historická metoda* se snahou o souhrnný *systematicko-teologický pohled*. Jelikož jsem se na základě *metody hermeneutického kruhu*⁶ snažila dobrat legitimní aktualizace úcty k Ježíšovu Srdci, značné místo v mém studiu zaujímaly také biblický základ úcty k Srdci Ježíšovu a současná teologická reflexe na dané téma.

Celé pojednání jsem rozdělila do čtyř kapitol. První kapitola byla věnována vývoji úcty k Ježíšovu Srdci od počátků křesťanství až do 17. století. Ve druhé kapitole jsem nastínila spiritualitu svaté Markéty Marie Alacoque a poukázala na to, jakým způsobem a v jakém dějinném kontextu zmíněnou úctu světice prožívala. Ve třetí kapitole jsem se pokusila stručně formulovat podstatné prvky biblického a teologického základu daného tématu a ve čtvrté kapitole jsem naznačila aplikaci důležitých aspektů úcty k Ježíšovu Srdci do života věřícího v dnešním světě.

⁶ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: *Hermeneutika Mystéria*, s. 126 – 130.

1. VÝVOJ ÚCTY K SRDCI JEŽÍŠOVU DO POLOVINY 17. STOLETÍ

Chápání významu pojmu „srdce“ procházelo v průběhu dějin nejednou proměnou. V semitském prostředí slovo srdce označuje samotný lidský orgán, který je sídlem různých psychologických funkcí, později představuje sídlo myšlenek, chtění, morálního a náboženského života. U starověkých asketů 4. – 7. století je toto slovo užíváno v přesných významech buď jako nitro člověka, tedy část jeho bytí, nebo jako sídlo inteligence a moudrosti. Během celého mnišského období od 6. do 11. století je výraz *cor*, pod vlivem prvních křesťanských spisovatelů, a zvláště svatého Augustina, ve vytrvalé konkurenci termínům *anima*, *animus*, *mens*, *intellectus* či *ratio* a stává se prakticky jejich synonymem. Zaslouhou cisterciáckých mnichů, především Bernarda z Clairvaux, Huga od sv. Viktora a jeho žáka Richarda, začíná být ve 12. století srdce více vnímáno jako sídlo lásky. *Cit, láska a srdce* jsou stále více dávány do vzájemné souvislosti.⁷

Také úcta k Srdci Ježíšovu se rozvíjela postupně. V závislosti na rozličných kulturách a dobových proudech byla věřícími stále nově vnímána a vyjadřována navenek. Chceme-li se pokusit aktualizovat důležité aspekty této úcty, neměli bychom opomenout důkladnou reflexi jejího vývoje.

1.1 Stručný přehled vývoje úcty k Srdci Ježíšovu do 17. století

Počátek úcty k Srdci Ježíšovu je tradičně spojován se jménem svaté Markéty Marie Alacoque (1647-1690) a s pobožnostmi prvních pátků, které se na základě jejích soukromých zjevení postupně začaly praktikovat v celé církvi. Zmíněná skutečnost vyplývá i z faktu, že oficiální oslavy tohoto svátku povolil až papež Klement XIII. ve druhé polovině 18. století. Téma Ježíšova Srdce se tedy začíná objevovat v papežských encyklikách a církevních dokumentech až přibližně před dvěma sty padesáti lety.⁸ Takto pojatá úcta byla včleněna i do liturgie. Je třeba mít však na paměti, že Markéta úctu

⁷ Ke všem těmto údajům srov. COGNET Louis: *Cor et Cordis affectus*, in: VILLER (edit.): *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, Paris: Beauchesne, 1953, s. 2291 - 2292 (2277 - 2307).

⁸ Srov. POLESZAK Leszek: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, Kraków: Dehon, 2006, s. 27 – 28.

k Ježíšovu Srdci „nevynalezla“. Nepřímo je kult Ježíšova Srdce mnohem starší a jeho náznaky se objevují již v křesťanském starověku.⁹

1.1.1 Zaměření na ránu v Kristově boku u církevních otců

Až do 12. století se úcta k Ježíšovu Srdci prokazovala prakticky soukromě. Tato úcta byla začleněna do staršího kultu Pěti ran Kristových.¹⁰ Nenacházíme žádné jasné svědectví o symbolice tělesného srdce, která by se týkala Srdce Ježíšova. V patristickém období se zaměřovala pozornost na Kalvárské drama a na symboly krve a vody, jež vytryskly z Kristova boku jako prameny spásy, ze kterých se zrodila církev.¹¹ První poznámky o této *Fons vitae* nacházíme v dopise svatého Ireneje lyonským křesťanům.¹² Z komentářů otců, které se týkaly utrpení Páně, můžeme vyčíst dva myšlenkové směry, vycházející z události probodení Kristova boku, ale i ze sedmé kapitoly Janova evangelia (srov. J 19,34; J 7,37).

První, *maloasijský* a posléze *africký směr*, viděl ve vycházejícím prameni především zdroj bohatství svátostí církve, zvláště křtu a eucharistie. Představiteli tohoto směru byli například Justin, Tertulián, Cyprián, Ambrož a Jeroným. Také svatý Augustin později oslavoval církev vzniklou z probodeného srdce Kristova.

Druhým je *alexandrijský směr*, který dával úryvkům z Janova evangelia duchovní výklad a pramen tryskající z Vykupitelova boku interpretoval jako pramen živé vody poznání, čímž otevřel cestu vedoucí od svátostí k mystice. Představitelem této interpretace byl především Origenes,¹³ který mimo jiné jako jeden z prvních výslovně mluví o Kristově lidské duši a o milujícím srdci Spasitele, kde v osobě Krista dochází ke sjednocení Boha

⁹ Srov. PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 22 - 23 (18 - 50).

¹⁰ Srov. PREIS Pavel: *Cor Iesu dulcissimum, miserere nobis*. Několik poznámek k historii a ikonografii kultu Srdce Ježíšova, in: *Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny*, Ústí nad Labem: Centrum Aletti Velehrad-Roma, 2005, s. 171 (171 – 183).

¹¹ Srov. BERNARD Charles André: *La spiritualità del Cuore di Cristo*, Milano: Edizioni Paoline, 1989, s. 24.

¹² Srov. HOLÁ Jaroslava: *Kult srdce Ježíšova*, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze KTF, 1999, s. 8.

¹³ Srov. tamtéž, s. 8 - 9.

a člověka.¹⁴ Přesto však byl výraz *kardia* pod vlivem platonismu v nebezpečí, že v křesťanství ztratí svůj bohatý a symbolický smysl založený na semitském vnímání srdce. Otcové 3. a 4. století se totiž snažili vysvětlovat intelektualisticky vše, co našli v biblických významech pojmu *kardia* nezvyklého a často zdůrazňovali jeho jiné duchovní významy, ale ne lásku.¹⁵

Implicitně je úcta k Ježíšovu Srdci u církevních otců vyjádřena také úctou ke Spasitelovu vtělení.¹⁶ „Svatí Otcové jako praví svědkové nauky zjevené Bohem velmi správně zdůrazňují to, co apoštol už dost jasně vyslovil, že totiž tajemství božské lásky je zároveň základem i vrcholem vtělení a vykoupení. Neboť v jejich spisech často a výslovně čteme, že Ježíš Kristus přijal dokonalou lidskou přirozenost s naším křehkým smrtelným tělem proto, aby osvědčil starost o naši věčnou spásu a aby nám přesvědčivě a naprosto citelně zjevil a ukázal svou nekonečnou lásku.“¹⁷

1.1.2 Úcta k Srdci Ježíšovu u středověkých západních učitelů

Analogicky k interiorizaci Boha Otce svatým Augustinem *interiorizoval svatý Anselm Ježíše Krista*, takže se druhá osoba Nejsvětější Trojice začala v křesťanské literatuře ztotožňovat s Nejsvětějším Srdcem Páně.¹⁸ V otevřené ráně Kristova boku se stále více nazíralo nesmírné dobrodiní Spasitelovy lásky k lidem. Kontemplaci Kristovy otevřené hrudi, jako přístupové cesty k proniknutí do tajemství Ježíšova Srdce, ještě více rozvinul a utvrdil svatý Bernard a později jeho žáci. Podobně Hugo a Richard od sv. Viktora vytušili ve Vykupitelově lásce k nám jeho raněné Srdce. Úcta k Ježíšovu Srdci však měla stále spíše *podobu silné intuice* a ve skutečnosti nevíme, do jaké míry ani jakou formou byla prožívána.¹⁹

¹⁴ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a spasitel, Praha: Krystal OP, 2002, s. 226, 123.

¹⁵ Srov. SANNA I[...]: Nejsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 574.

¹⁶ Srov. PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, s. 30 - 31.

¹⁷ Tamtéž, s. 30.

¹⁸ Srov. FILKA J[...]: Úcta k Božskému Srdci Páně, Brno: Komunita Emmanuel, s. 1 - 5. Dostupné na <http://www.emmanuel.cz/srdce.htm>, (1.3. 2010).

¹⁹ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 69 (64 - 98).

Ve 13. století Pán ukázal svatě Luitgardě krvácející ránu ve svém boku a spojil své Srdce s jejím. Také ctihodná Ida se napájela z pramene prýstícího ze Spasitelovy hrudi. Bezprostředně po nich úctu ke Kristovu lidství a zejména k jeho Srdci obohatily mystičky z Helfty Mechtilda a Gertruda.²⁰ Svatá Gertruda napsala na sklonku svého života litanie k Nejsvětějšímu Srdci, ve kterých se toto Srdce jeví především jako Planoucí výheň nekonečné lásky, jež je schopna proměňovat duše.

Od benediktinek se tato úcta šířila také k františkánům. Jejich vnímání zmíněné úcty spontánně navazovalo na zkušenost stigmat zakladatele řádu a bylo připravováno meditacemi Antonína Paduánského o trpícím Kristu. První výslovnou zmínku o pobožnosti k Srdci Ježíšovu můžeme nalézt ve *Vita mystica* od svatého Bonaventury, který je právem pokládán za skutečného ctitele a mystika Srdce, Lásky.²¹ Rovněž mnoho dalších františkánských světců bylo zasaženo tímto tajemstvím něhy. Můžeme zmínit například Markétu z Cortony, Angelu z Foligna a Františku Římskou.²²

Ve 14. století se s úctou k Ježíšovu Srdci setkáváme především v německém prostředí. Od roku 1353 se v církvi slavil svátek svatého Kopí a později také Pět ran, na jehož základě začaly slavit svátek Srdce Ježíšova dominikánky z Unterlinden a Colmar.²³ Také Jindřich Suso a Jan Tauler nazírali v utrpení Krista poklad lásky jeho Srdce, ze kterého vytéká očistná voda a živý nápoj jeho krve. Kult krve Páně tryskající z Jeho Srdce pak obzvláště šířila svatá Kateřina Sienská. Důkazem, že se věřící shromažďovali ke společným pobožnostem a úcta k Ježíšovu Srdci nebyla čistě soukromou záležitostí, je modlitba *Summi Regis Cor aveto* („Budiž pozdraveno, Srdce Nejvyššího Krále“), která byla ve 14. století značně rozšířena.²⁴ Přesto se však jednalo o úctu lokálního rázu.

V 15. století se stávají nositeli zmíněné úcty především kartuziáni a hnutí *Devotio moderna*. Většina světců té doby má velkou úctu k Ježíšovu Srdci, avšak tato úcta nadále zůstává spíše úctou jednotlivců nebo řádů a nikoli církve jako celku.²⁵ Kultu Ježíšova

²⁰ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 69 - 70.

²¹ Srov. SANNA I[...]: Nejsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 572.

²² Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 70 - 71.

²³ Srov. BERNARD Charles André: La spiritualità del Cuore di Cristo, s. 9.

²⁴ Srov. FILKA J[...]: Úcta k Božskému Srdci Páně, s. 3.

²⁵ Srov. HOLÁ Jaroslava: Kult srdce Ježíšova, s. 10.

Srdce se ujali valnou měrou také karmelitáni, kteří patřili k prvním, kdo jej šířili tiskem.²⁶ V následujícím století se zásluhou svatého Petra Canisia ujali šíření úcty ve velké míře také jezuité. Ježíšovu „Nejsladšímu Srdci“ se začal vědomě prokazovat kult klanění. Jak v Evropě, tak i na misijních územích po celém světě se začínalo adorovat tělesné Srdce Ježíšovo, jako symbol jeho lásky. Začala se množit různá zasvěcení Božskému Srdci. Zakladatelé řeholních společností zasvěcovali Nejsvětějšímu Srdci své komunity. Postupně se úcta oddělila od kultu pěti ran Kristových a dostávala svou vlastní tvář.

1.2 Nový rozkvět úcty k Ježíšovu Srdci ve francouzském prostředí

Souhrnně můžeme říci, že středověká spiritualita směřovala k většímu zvnitřnění a jako důsledek hledání jednoty s Kristem objevila Ježíšovo srdce jako symbol lásky. Tato spiritualita byla hlavně afektivní povahy, ale byla podepřena také patřičnou doktrínou. Období úcty k Srdci Ježíšovu v moderním slova smyslu však začíná až 17. stoletím a je spojováno se zrodem francouzské mystiky.²⁷

1.2.1 Francouzská škola a svatý Jan Eudes

Celé 17. století je obdobím takzvané *francouzské školy*, jejímiž hlavními představiteli byli například Pierre de Bérulle, Charles Condren a Jean Jacques Olier, ale také František Saleský, Vincenc z Pauly nebo bosá karmelitka Marie od Vtělení (Madame Acarie, 1566-1618). Ti všichni povznášeli duchovní úroveň v rozmanitých vrstvách společnosti, zasažené v té době antimysticismem, kvůli bludným naukám předešlého století. Především kardinál Bérulle se zasloužil o vznik tohoto nového duchovního směru, zakládajícího se na Vtělení Slova a na možnosti dosáhnout prostřednictvím tohoto Slova vrcholů Božského tajemství. Právě jím se inspirovali

²⁶ Srov. PREIS Pavel: Cor Iesu dulicissimum, miserere nobis. Několik poznámek k historii a ikonografii kultu Srdce Ježíšova, in: Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny, s. 171.

²⁷ Srov. BERNARD Charles André: La spiritualità del Cuore di Cristo, s. 24.

Vincenc z Pauly, Olier a později hlavně Jan Eudes, kteří si však zároveň uchovali vlastního génia.²⁸

Svatý František Saleský s Janou de Chantal založili kongregaci Navštívení Panny Marie, kterou označili za dílo Ježíšova a Mariina Srdce.²⁹ Benediktinky Panny Marie z Kalvárie, založené otcem františkánem Josefem z Paříže, které vnímaly jako své poslání starat se o vzrůst Božího království v lidských srdcích setrváváním v lásce Ježíšova Srdce na kříži, včlenily úctu k Srdci Ježíšovu společně s úctou ke Kristovu utrpení mezi své povinné exercicie. Voršilka Marie od Vtělení (Guyart, 1599-1672) učinila úctu k Srdci známou v Kanadě. Bérulle a jeho žáci zaměřili svou pozornost na Ježíšovo nitro a na ránu v jeho boku jako na ránu lásky. Bérulle nacházel v Ježíšově Srdci psychiku Spasitele a představil toto Srdce jako místo, v němž spočívá a triumfuje samotná Nejsvětější Trojice.³⁰ Všechny tyto události bezprostředně připravily nový rozkvět úcty k Ježíšovu Srdci, jenž začal spiritualitou svatého Jana Eudese a později především svaté Markéty Marie Alacoque.

Jan Eudes (1601-1680), lidový misionář normandského původu, člen společenství oratoriánů, byl blízkým přítelem kardinála Bérulleho a jeho spiritualitou byl také ovlivněn.³¹ Osu celého Eudesova učení tvoří pevné přimknutí se ke Kristu prostřednictvím radikálního prožívání milosti křtu, která působí přivtělení k životu Slova a na účast na něm. Po setkání s Marií des Vallés opírá svou nauku, zaměřenou na připodobnění se ke Kristu, o symboliku srdce. Ve spojení se s pocity a hnutími srdce, které Ježíš prožíval za svého pozemského života, vidí Eudes přímou účast na tajemství Vtělení.³² Tajemství Ježíšovy osoby světce uchvacovalo a vedlo ke stále hlubšímu zájmu o Mistrovo nitro. „Srdce Ježíšovo pro něj v první řadě představuje Ježíšův citový život, jeho nitro, hnutí jeho duše. Zpočátku se téměř nezamýšlí nad tělesným Srdcem. Přesto však rozlišuje trojí Srdce Ježíšovo: Srdce tělesné, Srdce duchovní a Srdce božské. Srdce tělesné je Srdcem z masa,

²⁸ Srov. LACOUDRE Jacques: Velké duchovní proudy 14. až 17. Století, in: DAVYOVÁ Marie – Madeleine (a kol.): Encyklopedie mystiky III, Praha: Argo, 2002, s. 236 - 257.

²⁹ Srov. HOLÁ Jaroslava: Kult srdce Ježíšova, s. 10.

³⁰ Srov. HOLÁ Jaroslava: Kult srdce Ježíšova, s. 10 - 11.

³¹ Srov. LACOUDRE Jacques: Velké duchovní proudy 14. až 17. Století, in: Encyklopedie mystiky III, s. 255.

³² Srov. tamtéž.

Srdce duchovní je vrchní částí duše, Srdce božské je Duchem svatým.“³³ Není snadné s jistotou určit, zda základní aspekt Eudesovy úcty k Srdci Ježíšovu tvoří spíše Ježíšova osoba nebo Ježíšovo tělesné srdce jako symbol citů a hnutí Kristovy duše.³⁴ Oba aspekty vytváří ve světcově spiritualitě spíše harmonii. Janu Eudesovi každopádně vděčíme za *svědectví něžné lásky ke Kristu*, kterou dokázal předávat i nejchudším vrstvám obyvatelstva svým životem, kázáním i prostým jazykem svých spisů.

V roce 1643 založil Jan Eudes „Kongregaci Ježíše a Marie“ neboli společenství kněží eudistů, která byla ustanovena, aby zvláště uctívala Srdce Ježíše i Srdce jeho matky, podobně jako jím později založené společenství Dcer od Panny Marie milosrdné a společnost podivuhodného Srdce. Byl to právě Eudes, kdo jako první sestavil liturgické mešní texty i oficiium o Nejsvětějším Srdci Ježíšovu a se schválením svého biskupa začal slavit v kostelech zmíněných společenství zvláštní svátek Ježíšova Srdce a usiloval o jeho rozšíření.³⁵ Eudisté si také kladli za cíl vzdělání kněží a lidových misionářů a v seminářích působili především proti jansenismu, jenž tehdy zaplavoval celou Francii. Proto se také proti této kongregaci zvedla vlna pomluv.³⁶

1.2.2 Jansenismus, kviteismus, pietismus

Abychom mohli lépe porozumět významu poselství Jana Eudese a později především odkazu Markéty Marie Alacoque, musíme si alespoň přiblížit základní duchovní atmosféru, která panovala ve Francii během 17. století. Již jsme zmínili vliv francouzské školy, jejíž spiritualitu můžeme popsat jako výrazně christocentrickou, pevně zakotvenou v christologii svatého Pavla a v teologii svatého Augustina.³⁷

Výrazným proudem, kterým byly v té době zasaženy i některé kruhy francouzské školy, byl takzvaný *jansenismus*. Ačkoli má tento proud v evropských dějinách tolik

³³ HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 77 - 78.

³⁴ Srov. tamtéž.

³⁵ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 77.

³⁶ Srov. SCHAUBER Vera, SCHINDLER Michael: Jan Eudes, in: Rok se svatými, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 432 (432 - 433).

³⁷ Srov. AUMANN Jordan: Křesťanská spiritualita v katolické tradici, Praha: Karolinum, 2000, s. 202.

podob, že by bylo lépe mluvit o něm v plurálu,³⁸ jeho společné kořeny sahají k myšlenkám holandského biskupa v Ypes Cornélia Jansena a jeho společníka Jeana Duvergiera Hauranneho, pozdějšího opata v Saint Cyran. Jansen ve svém spise nazvaném *Augustinus* extrémně zdůraznil Augustinovu nauku o prvotním hříchu, o nezbytnosti Boží milosti ke spáse a současně o významu zkušenosti slasti, skrze kterou Boží milost působí na člověka.³⁹ Zastánci tohoto morálně přísného, do jisté míry kalvinismem ovlivněného, teologického směru tvrdili, že člověk je po prvním pádu naprosto zkažený, plný žádostivosti či lnutí k pozemským slastem a dokáže jen hřešit. Svou vůli nemůže tento stav nijak ovlivnit, dokud se mu zdarma nedostane milosti ospravedlnění a nadpřirozená slast v něm nezvítězí nad touhou po slastech přizemních. Teprve tato nadpřirozená slast je pro zkaženou vůli pravým lékem.

Jansenisté silně prosazovali nauku o predestinaci člověka. Dle jejich názoru Bůh předem rozhodl o zavržení či spáse každého. Jelikož však nikdo z lidí není schopen poznat své předurčení, je třeba vést asketický život, nezanedbávat nejpřísnější praktiky, jejichž zachovávání očišťuje od nákazy světa. Právě protože člověk neví, k čemu byl předurčen, musí žít životem světce. V každém světském úspěchu a uznání jansenismus spatřoval jen projev žádostivosti a zla.⁴⁰ Z tohoto důvodu mělo být konání kajících skutků primárním jednáním křesťana. Nikdo nesměl přijmout rozhřešení bez předchozího skutku pokání a dokonalé lítosti. K hodnému přijetí eucharistie mohl přistoupit jen ten, kdo měl čistou lásku k Bohu.⁴¹ V praxi to často znamenalo dočasné znemožnění věřícím obdržet rozhřešení či odmítnutí poddání svatého přijímání.⁴² Jansenismus zanechával v lidech strach z Boha, do jehož libovůle byl každý vydán napospas, a obrovskou nejistotu, zda Bůh schvaluje jejich jednání.⁴³ A tak paradoxně směr, který hájil nezbytnost Boží milosti, vyžadoval od hříšníka dokonalost, nedokázal se podívat na člověka milosrdným pohledem ani nedůvěřoval Božímu milosrdenství. Jansenismus v nás právem může vyvolávat otázku:

³⁸ PLONGERON Bernard: *Zrození republikánského křesťanství*, Brno: CDK, 2000, s. 41 - 48.

³⁹ Srov. JANSENIUS Cornelius: *Augustinus*, in: HORÁK Petr: *Svět Blaise Pascala*, Praha: Vyšehrad, 1985, s. 347 - 370.

⁴⁰ Srov. HORÁK Petr: *Svět Blaise Pascala*, s. 37 - 39.

⁴¹ Srov. AUMANN Jordan: *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 211 - 214.

⁴² ZAMBARBIERI A[...]: *Jansenizmus*, in: WITCZYK Henryk (edit.), *Encyklopedia Chrześcijaństwa*, Kielce: Jedność, 2000, s. 269 - 270.

⁴³ Srov. HORÁK Petr: *Svět Blaise Pascala*, s. 41.

Kdyby veškeré naše spravedlivé skutky závisely na zkušenosti nadpřirozené slasti, která přemáhá naši přirozenou inklinaci ke slastem pozemským, mohli bychom vůbec něco vykonat pouze z čisté lásky?

Stoupenci zmíněného směru, s hlavním střediskem v ženském klášteře Port-Royal, byli například i filozofové a vědci takového formátu jako Antonie Arnauld či Blaise Pascal. Z Port-Royal se stalo centrum, díky kterému jansenistické ideje překročily akademickou půdu a začaly se šířit i mezi měšťanským obyvatelstvem.⁴⁴ Není bez zajímavosti, že odpůrci takto vyhrocené Augustinovy nauky o nezbytnosti milosti a podporovateli jisté „autonomie“ člověka byli již v předchozím století především zástupci Společnosti Ježíšovy (např. Leonard Lessius, Ludovicus Molina),⁴⁵ jehož členové později sehráli důležitou roli v šíření úcty k Srdci Ježíšovu. Po oficiálním zamítnutí uvedeného směru bullou *Unigenitus*, kterou vydal papež Klement XI. roku 1713, jansenistické názory přetrvávaly především v odlišných postojích francouzského kléru vůči Apoštolskému Stolci v rámci takzvaného *galikanismu*.⁴⁶

Dalším bludným proudem ve francouzském prostředí, který nadřazoval úlohu milosti na úkor lidské přirozenosti a úsilí, byl *kvietismus*. Na rozdíl od opačně laděného jansenismu měl však tento směr tendenci ztotožňovat milost s vnímatelnou zbožností. Přestože i kvietismus nechával věřící v nejistotě o jejich spáse, neupíral jim možnost sebezdokonalení. Zakládal se na aspektech zdravé křesťanské mystiky, kterými jsou: čistá láska k Bohu, dokonalá odevzdanost do Boží vůle a pasivní přijímání Boží přítomnosti jako znak pravé kontemplativní modlitby.⁴⁷ Jak napovídá etymologie názvu tohoto směru, latinské *quiétus* znamená pokojný,⁴⁸ jeho základní chybou byl postoj přehnané pasivity. Kvietismus vyhroceně prosazoval modlitbu prostého nahlížení nebo prosté Boží přítomnosti a vylučoval jakékoli přirozené prostředky k disponování se na přijetí takového daru, včetně ústní modlitby. Za křesťanskou dokonalost považoval potlačení vlastní aktivity, mimo případ kdy mystik cítí, že v něm jedná Bůh. Zmíněný postoj tak v podstatě

⁴⁴ Srov. ZAMBARBIERI A[...]: Jansenizm, in: WITCZYK Henryk (edit.), *Encyklopedia Chrześcijaństwa*, s. 269 - 270.

⁴⁵ Srov. DELUMEAU Jean: *Reformy Chrześcijaństwa w XVI i XVII W.* svazek 2, Warszawa: PAX, 1986, s. 129 - 130.

⁴⁶ Srov. DELUMEAU Jean: *Reformy Chrześcijaństwa w XVI i XVII W.* svazek 2, s. 135, 140 - 143.

⁴⁷ Srov. AUMANN Jordan: *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 215 - 216.

⁴⁸ Srov. www.htf.cuni.cz/HTF-92-version1-Salajha_Slovník.doc, (15.3. 2010).

přehlížel tajemství Vtělení.⁴⁹ Za nepřímého předchůdce tohoto směru můžeme považovat heretické hnutí *alumbrados* („osvícených“) ve Španělsku 16. století. Za přímé představitele pak můžeme označit například Juana Falconiho, Françoise Malavala a především Miguela Molinose či Madame Guyon. Definitivní odsouzení kvietismu Římem roku 1699 mělo však za následek, že ve Francii 18. století došlo k totálnímu ústupu katolické mystiky, k propagaci racionalismu a vlastního úsilí o dokonalost.⁵⁰ Kvietismus se tak jeví, navzdory zažitě představě o opaku, jako mnohem méně nebezpečný než jansenismus, jehož neblahé důsledky bylo možné pociťovat jak zejména ve Francii, tak ale i v jiných zemích ještě na přelomu 19. a 20. století.

Jako poslední duchovní proud zmiňme *pietismus*, jenž se rozvíjel v protestantské spiritualitě 17. století, ale měl částečně vliv i na katolické prostředí. Název pietismus se odvozuje z latinského *pietas*, neboli „zbožnost“. Za jeho zakladatele je pokládán Paulus Gerhard. Tento směr vznikl v opozici k luteránské formální ortodoxii a obřadnosti s cílem vnést do příliš suché a chladné teologie srdce a cit. Zdůrazňoval tedy niternou, silně citově zabarvenou osobní zbožnost a praxi, tj. zbožné skutky a pomoc potřebným. Pietismus však zároveň kladl důraz na odklon od profánního světa, živou morálku a askezi. Hlavním iniciátorem tohoto směru v Německu byl Filip Jakub Spener, autor spisu *Pia desideria* (Zbožná přání), v němž nastínil své reformy.⁵¹ Spener propagoval aktivitu laiků a dal podnět ke vzniku laických skupin, nazývaných *Collegia pietatis*.⁵² Nebezpečí pietismu spočívalo především v příliš volné interpretaci dogmatu, individualistickém spolkařství a podceňování zdravé racionality.⁵³ Již z prostředí vzniku tohoto směru je však patrné, že ovlivnil katolické kruhy méně než jansenismus a kvietismus.

Ve zmíněném kontextu je o to obdivuhodnější Eudesova snaha o účast na tajemství Vtělení prostřednictvím spojení se s Mistrovým Nitrem a hnutími Jeho Srdce. V takovém způsobu prožívání křtu a křesťanského života je dost místa pro vnímání Božího

⁴⁹ Srov. DUMEIGE G.[...]: Dějiny spirituality, in: Slovník spirituality, s. 181 (163 - 184).

⁵⁰ Srov. AUMANN Jordan: Křesťanská spiritualita v katolické tradici, s. 216 - 222.

⁵¹ Srov. <http://buh.kvalitne.cz/krestanstvi/vypisky/druhascholastika.htm>, (16.3. 2010).

⁵² Srov. PETROSILLO Piero: Pietismus, in: Křesťanství od A do Z, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 158.

⁵³ Srov. RAHNER Karl, VORGRIMLER Herbert: Pietismus, in: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996, s. 239 - 240.

milosrdenství i vlastní aktivitu a na rozdíl od pietismu se nedistancuje od profánního světa ani od poslušnosti autoritě.

2. MARKÉTA MARIE ALAÇOQUE A JEJÍ VLIV NA NÁSLEDNÉ PROŽÍVÁNÍ ÚCTY K SRDCI JEŽÍŠOVU

Díky originálnímu podnětu, který dodal úctě k Srdci Ježíšovu svatý Jan Eudes, byla připravena cesta pro přijetí nové perspektivy této úcty přicházející prostřednictvím svaté Markéty Marie Alacoque. Odpověď obou světců na Boží povolání za apoštoly Ježíšova Srdce je o to obdivuhodnější, když si uvědomíme, že musela čelit přítomným výše uvedeným deformacím. Zrodila se právě v době zcela moralizujícího, smysl hříchu, trestu a bázně jednostranně zdůrazňujícího prostředí jansenismu. V době kvietismu, který považoval za zbytečné utíkat se ke Kristovu lidství. V období pietismu, jenž měl tendenci odklánět se od poslušnosti vůči příslušným církevním autoritám. Tato odpověď lásky uprostřed výkyvů své doby vyústila v proud strhující další lidské odpovědi a stala se znamením jednoty, odpovědi stále aktuální. Abychom dokázali promítnout Markétinu odpověď do současnosti a mohly se k ní připojit i v naší kultuře a mentalitě, musíme alespoň v hrubých rysech načrtnout osobní spiritualitu světice.

2.1 První poznámky týkající se svaté Markéty Marie Alacoque a jejích zjevení

Vezme-li současný čtenář poprvé do rukou Markétiny spisy, má v podstatě dvě možnosti, jaké k nim zaujme stanovisko. Buď bude přinejmenším překvapen, že musí velikou lásku a životnost této Vizitantky z Paray-le-Monial tak trochu vyčíst mezi řádky, dokud nepochopí dobové souvislosti, nebo se bude tvářit, že je vše v pořádku, ale pak v sobě musí zapřít člověka dnešní doby. Světice se totiž často vyjadřuje jazykem tehdejší mentality, která byla ovlivněna zmíněnými proudy francouzského prostředí. Proto se v jejích spisech setkáváme také s vyjádřeními typu: „Zadostiučinění či obětování Boží spravedlnosti“, (srov. MD 33.135) „uklidňování Božího hněvu“, (srov. MD 112) „jeho dobrota posílá kříže“ (srov. MD 51), „nepřátelství vůči tělu“ (srov. MD 20.29), apod.⁵⁴ V jejím vlastním životopise narážíme na tak neobvyklé asketické praktiky, že i sama

⁵⁴ Srov. MARGARET MARIA ALAÇOQUE: *The Letters of st. Margaret Maria Alacoque*, Franklin: Tan Books & Publishers, 1997. (Ve všech později uvedených citacích tohoto Markétina díla uvádím vlastní překlad tohoto anglického vydání).

Markéta uznává, že po jedné z nich uslyšela Pánovo laskavé napomenutí: „Jsi věru šílená, že to činíš“.⁵⁵

Při hlubším studiu však může čtenář odhalit, že Markétina krása spočívá právě v tom, že uprostřed nelítostné doby jansenismu dokázala vytrvale odpovídat na Boží povolání a navzdory všeobecné mentalitě spontánně staví celý svůj život na účtě k Ježíšovu Srdci. Tímto způsobem proti uvedené mentalitě v podstatě bojuje. Neboť jí přijaté zjevení Božského Srdce „přispělo církvi jako zásah s nebe na pomoc v boji proti záludnému jansenismu, jenž pod záminkou větší úcty k majestátu Božímu nepřipouštěl jednati s Ježíšem Kristem jako s milujícím přítelem a mrazivým strachem ničil v duších lásku a důvěru.“⁵⁶

Není divu, že to byli právě jansenisté, kterým musela světice při svém apoštolátu nejednou čelit a u kterých hrubé předsudky z konce 17. století vůči uctívání Ježíšova Srdce přetrvávaly nejdéle.⁵⁷ Přestože se kus závislosti na dobové mentalitě přenáší i do Markétina slovníku a způsobu uvažování, světice v této mentalitě neustrnula, ale dokázala se stále znovu otevírat Božímu vedení a svědčit o lásce Ježíšova Srdce i druhým lidem.

Markéta nám ve svých autobiografických spisech zanechala velké množství svědectví o nadpřirozených milostech a zjeveních, které ji Pán udělil. Stejně jako v biblické epoše se Bůh sdílel lidem postupně a po etapách je připravoval na přijetí nadpřirozeného zjevení, sklání se k nám i v průběhu dalších dějin spásy tím způsobem, jakým jsme ho schopni pochopit. Neměnný Bůh respektuje naše pozvolné dozrávání a proměnu (srov. KKC 53 - 65). Podobně můžeme přistupovat ke zjevením, kterých se dostalo mystičce z Paray. Úlohou „soukromých“ zjevení ale „není "vylepšovat" nebo "doplňovat" Kristovo definitivní zjevení, nýbrž napomáhat k tomu, aby se z tohoto zjevení v určitém historickém období plněji žilo. Za vedení učitelského úřadu církve dovede zdravý smysl věřících rozlišit a přijímat, co je v těchto zjeveních opravdová výzva Krista nebo jeho svatých pro církve“ (KKC 67). Dříve než se pokusíme o novočtení Ježíšovy

⁵⁵ Srov. MARKÉTA MARIE ALAQUE: Vlastní životopis, Praha: nákladem Dr. Antonína Stříže, 1939, s. 103.

⁵⁶ STŘÍŽ Antonín: Úvod, in: Vlastní životopis svaté Markéty Marie Alacoque, s. 11, (7 – 15).

⁵⁷ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 84.

výzvy obsažené ve zjeveních svaté Markétě, musíme si přiblížit alespoň ta nejdůležitější z nich.

Jak je již výše uvedeno, neobyčejné jevy zaujaly v Markétině životě podstatné místo: zázračné uzdravení Svatou Pannou, rozličná vidění, poselství, zprávy o duších v očistci a další. Mezi nimi však vynikají čtyři takzvaná „velká zjevení“, která mají zvláštní význam pro celou církev. V nich je popsána povaha, cíl, nový rozměr i způsob praktikování úcty k Ježíšovu Srdci. Když Markéta popisuje první velké zjevení, uvádí celé následné vyprávění slovy: „A hle, jak se mi zdá, že se věc sběhla“ (MŽ s. 81). V tomto prostém výroku se odráží skutečnost nemožnosti plného vyjádření mystické zkušenosti lidskými slovy, nepopsatelnost transcendentního zážitku. Podobně nedokáže přesně vysvětlit způsob, jakým se děje její přebývání v Nejsvětějším Srdci a pomáhá si alegorickými výrazy. „...Někdy to je jako bych byla v nádherné zahradě, zcela obklopena rostoucími květy, jindy jako střevle v obrovském oceánu nebo jako zlato čištěné v tavícím kelímku. Ale obvykle je to jako bezedná propast a výheň čisté lásky“ (MD 133). S uvedeným předporozuměním můžeme hlouběji pronikat do Markétina poselství.

První zjevení se odehrálo na svátek svatého apoštola Jana dne 27. prosince roku 1673. Ježíš v něm nechal Markétu spočinout na své hrudi, ukázal jí své Srdce, odhalil svou lásku, kterou plane ke všem lidem a proměnil srdce její. Tehdy také Markéta dostala jméno milované učednice Jeho Srdce (srov. MŽ s. 81 – 82). Ve druhém zjevení spatřila světice Ježíšovo zářící Srdce ovinuto trnovou korunou na ohnivém trůnu se šlehajícími plameny. Nad samotným Srdcem pak čněl kříž. Ježíš jí sdělil, že výzva k uctívání jeho Srdce bude jedno z posledních úsilí jeho lásky a jedinou záchranou pro lidstvo (srov. MD 133). Další vidění následovalo pravděpodobně dne 2. června roku 1674. Ježíš se Markétě zjevil se svými oslavenými ranami zářícími jako slunce. Potom jí ukázal své Srdce a dovolil jí vstoupit do hlubin své lásky. Stěžoval si na urážky, nevděk i vlažnost lidí a požadoval náhradu. Poté sám popsal způsob uctívání: svaté přijímání na zadostiučinění za způsobené křivdy v první pátky v měsíci a každý první čtvrtek večerní hodinové bdění na modlitbě. „Za prvé mne budeš přijímati v Nejsvětější svátosti tolikrát, kolikrát ti to dovolí poslušnost, necht' ti to přivedí jakékoliv umrtvování a pokořování, jež máš přijímati jako záruky mé lásky. Kromě toho budeš přijímati každého prvního pátku v měsíci; a každé noci ze čtvrtku na pátek učiním tě účastnou té smrtelné úzkosti, kterou jsem dobrovolně podstoupil v zahradě olivetské...“ (MŽ s. 85). V jednom ze svých dopisů světice sama

píše: „Obvykle přijímáme svaté přijímání pouze dvakrát za týden, v neděle a v úterky. Nebylo mi dovoleno vícekrát, kromě prvního pátku v měsíci. (...) Mimo tyto chvíle přijímám jen skrze lásku a skrze kříž této jediné Lásky mé duše, Která mě tak nevysvětlitelným způsobem spojuje se sebou“ (MD 138). Způsob uctívání zmíněný v tomto zjevení zdůraznil ve své encyklice *Miserentissimus Redemptor* papež Pius XI.⁵⁸

Nejvýznamnější zjevení se odehrálo pravděpodobně v oktávu svátku Těla a Krve Páně roku 1675. Tehdy se Markéta modlila před Nejsvětější Svátostí a uviděla Krista, který jí odhalil své Srdce a pravil: „Hle Srdce, jež tolik milovalo lidi, že ničeho neušetřilo až do vyčerpání všech sil a obětování se na důkaz lásky...“ (MŽ s. 132). Právě v tomto zjevení Ježíš vyžaduje veřejné uctívání jeho Srdce a ustanovení zvláštního svátku k jeho počtě, který má navazovat na svátek Božího Těla.

Ježíš se sám zavazuje přísliby všem, kdo budou jeho Srdce upřímně uctívat. Jeho ctitelé nikdy nezahynou, bude je zahrnovat hojným požehnáním. On sám znovu sjednotí rozbité rodiny, bude žehnat jejich práci a starat se o jejich potřeby, obdaří horlivou bratrskou láskou řeholní komunity. Ti kdo pracují pro spásu duší, získají umění dotýkat se zatvrzelých srdcí. Ode všech svých přátel odvrátí Boží hněv a obnoví v nich svou milost, jestliže upadnou, naleznou útěchu v hodině smrti (srov. MD 35.72.141). Markéta však upozorňuje, že k tomu aby se zmíněné přísliby naplnily, je třeba vést život ve shodě s jeho přáními (srov. MD 132). Ježíš sám jí dal pochopit, že úcta k jeho Srdci je jako nevyčerpatelný strom, ze kterého každý jí ovoce úměrně k jeho dispozici a námaze, kterou z lásky k němu podstupuje. Právě skrze sestry vizitantky a otce jezuity chce však Pán povolát mnohé k účasti na onom ovoci (srov. MD 100.132).

2.2 Podstatné rysy spirituality svaté Markéty Marie Alacoque

Přestože není snadné stručně vystihnout Markétinu spiritualitu a její způsob prožívání úcty k Srdci Ježíšovu, alespoň v hrubých rysech se o to pokusíme. Předně je třeba podotknout, že světice přistupuje ke všem nadpřirozeným milostem, kterých se jí dostalo, s velikou pokorou, vděčností i svobodou. Vždy si je vědoma toho, že Dárce

⁵⁸ Srov. PIUS XI.: *Miserentissimus Redemptor*, in: *Božské Srdce*, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 51 - 61.

znamená víc než všechny dary, Srdce Ježíšovo víc než všechny milosti (MD 13). Ačkoli se cítí být povolána za apoštolku Ježíšova Srdce, uchovává si až do poslední chvíle svého života naprostou odevzdanost co do úspěchu či neúspěchu šíření úcty k Srdci jejího „Svrchovaného Mistra“. V jednom ze svých dopisů píše: „Chce-li zničit, co sám začal, budu s Ním souhlasit“ (MD 138). Pevně důvěřuje, že Pán své dílo dokončí. Přes všechnu radost, že se úcta k Srdci Ježíšovu pomalu přece jen šíří, trpí neustálou obavou, že vše, co prožila, je pouhou iluzí, a ona sama je jen příčinou oklamání mnohých (srov. MD 133). Markéta nikdy nepodléhá libovolnému sentimentalismu, ale opírá se o poslušnost svým představeným a vše předkládá duchovním rádcům, kterými byli především jezuité svatý Claude Colombière a později Jean Croiset (srov. MD 132.131). Zmíněné milosti nevnímá prvořadě jako dar pro sebe, ale pro ty, které jí Pán posílá, s nadějí, že jiní obdrží stejnou milost a zakusí stejné city (srov. MD 133). Dává volnou ruku svým spolupracovníkům a vyzývá je, aby se v onom díle nechali vést inspirací Ježíšova Srdce a následovali milost, která v nich pracuje (srov. MD 112.130). Sama je hnána Ježíšovou touhou, aby království této Čisté lásky zavládlo ve všech srdcích. Usiluje o to, aby se úcta rozšířila jak mezi prostými lidmi, tak mezi těmi kdo žijí v královských palácích (srov. MD 100).

2.2.1 Tři proudy a tři touhy

Svěťice se cítí povolána především ke třem věcem. Má v tichosti z lásky trpět, nořit se do lásky Ježíšova Srdce a milovat Ho v utrpení (srov. MD 16.36.62). Z tohoto povolání vyplývají tři touhy, které ji „ničí“: milovat Boha, trpět a zemřít v této lásce. Jak sama píše: „Láska mého Boha je nelítostný tyran a nikdy neříká: "Dost"“ (MD 130). Markéta vnímá úctu k Srdci Ježíšovu současně s horlivou láskou k Ukřižovanému.

Srdce, které miluje, je Srdcem probodnutým láskou k lidem, jež chce být poznáváno, ctěno a milováno. Z Něho neustále vytékají tři proudy milosti: *proud milosrdenství* na hříšníky, jež jim dává ducha pokání a lítosti, *proud lásky*, přinášející pomoc trpícím a těm, kdo se namáhají na cestě k dokonalosti, a *proud rozlévající světlo a lásku* na Ježíšovy dokonalé přátele, s nimiž chce být v nejužším spojení (srov. MD 132).

Svěťice sama vnímá Ježíše jako Přítele svého srdce, v jehož Srdci chce mít střed setkávání se svými dalšími přáteli: „Toto klaněňhodné Srdce, milovaná sestro, pak musí

být centrem našeho pravého přátelství a místem našich duchovních cvičení. Zde můžeme žít uchráněni ode všech bouří, vídat se a vzájemně se poznávat“ (MD 4). V úctě k Ježíšovu Srdci nachází primární pomoc na cestě vedoucí k dokonalosti: „Pochybuji, zda je v duchovním životě nějaké cvičení zbožnosti tak dobře přizpůsobené, aby povzneslo duši k nejvyšší dokonalosti v krátkém čase a přivedilo jí okoušení pravé sladkosti, která se nachází ve službě Ježíši Kristu“ (MD 140).

2.2.2 Nevyčerpatelný proud milosrdenství

Jednou ze základních charakteristik Ježíšova Srdce je dle světice *Srdce jako proud či nevyčerpatelná fontána milosrdenství* (srov. MD 54). Podobné vnímání nápadně kontrastuje s tehdejší představou Boha Otce jako spravedlivého Soudce, který ve svém hněvu vyžaduje oběti a náhrady za urážky. Ani svatá Markéta této představě ovšem zcela neunikla. Sama nejednou staví Srdce Ježíšovo do pozice usmiřovatele rozhněvaného Otce, do pozice toho, jenž se staví mezi Boží hněv a hříšníky, kteří jen díky němu obdrží milost (srov. MD 112). Kdybychom se ovšem podobného postoje striktně drželi ještě i v dnešní době, nevnímali bychom to jako jakousi schizofrenii v Bohu samotném? Mohlo by být o takovém Otci psáno: „...Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna...“ (J 3,16a)?

Překypující Boží dobrota a milosrdenství mají však dle Markéty „sídlo“ právě v Ježíšově Srdci. V Něm mají být ctěni a milováni. Ze spojení s Ním se rodí pravý postoj důvěry, ke kterému světice často vybízí i ostatní. „Co se týče tvého vstupování do Jeho Nejsvětějšího Srdce: Vstup do něj! Čeho by ses měla bát od té doby, kdy tě zve dál, abys přišla a odpočinula si tam? Copak ono není trůnem milosrdenství, ve kterém jsou ti nejubožejší nejlaskavěji přijati, zahrnováni láskou, jež se jim představuje v propasti jejich ubohosti“ (MD 90)?

Na jiném místě píše: „Toto božské Srdce je bezedná propast všeho dobra, do které mají chudí pohroužit všechny své potřeby. Propast radosti, do níž máme vrhnout všechny své smutky. Je to propast pokoření naší pýchy, propast milosrdenství pro ubožáka a propast lásky, do které máme vrhnout všechny naše těžkosti“ (MD 132).

Obraz milosrdného Boha v pojetí mystičky z Paray přese všechno vítězí. „Jsem přesvědčena, že chce ustanovit svou vládu raději vlídností a sladkostí své lásky

než přísností své spravedlnosti“ (MD 108). Podobně radí svému bratrovi: „Měl bys vědět, že si spíše přeje, abys ho miloval než se ho bál“ (MD 114). Na jiném místě zdůrazňuje, že k úctě k Srdci Ježíšovu nesmí být nikdo nucen, protože toto Srdce chce vniknout do srdcí lidí skrze lásku, jako olej či drahocný balzám, jehož vůně se šíří jemně (srov. MD 112).

2.2.3 Náprava zneuznané Ježíšovy lásky

Vše doposud uvedené ale nevyklučuje skutečnost, že Markéta dává na základě interpretace svých zjevení úctě k Srdci Ježíšovu zároveň ráz zneuznané lásky, která si žádá nápravu.⁵⁹ Zraňované Srdce Ježíšovo staví do úzké souvislosti s Ježíšem zneuznaným v eucharistii a chce mu vynahradit všechnu lhostejnost i urážky hříšníků. Světičice přitom považuje za hříšnici na prvním místě sebe samu (srov. MD 139) a nevyklučuje se z počtu těch, kdo ono Srdce zraňují. Proto si přeje, aby ctitelé Ježíšova Srdce měli velkou úctu k andělům, kteří milují za nás a vynahrazují naši nedostatečnou lásku a vlažnost ke Kristu, přítomnému v Nejsvětější svátosti (srov. MD 131).

Sama je v jednom ze svých vidění vybidnuta serafy k tomu, aby se s nimi navždy spojila v Nejsvětějším Srdci a přidala se k jejich ustavičnému chvalozpěvu, jenž zněl: „Láska vítězí, láska se kochá, láska k svatému Srdci obveseluje“ (srov. MŽ s. 142). Jako novicmistrová postavila Markéta spolu se svými svěřenkyněmi malý oltář se skicou Ježíšova Srdce, kterou sama načrtla. Společně pak toto Srdce se stejným vynahrazujícím úmyslem uctívaly (srov. MD 132). „Ono musí být uctíváno pod symbolem tohoto Srdce z masa, jehož obraz má být veřejně vystaven, jak si sám přeje“ (MD 133).

2.2.4 Učebnice čisté lásky

Mystička dále představuje Srdce Ježíšovo jako knihu, jež jí dává při modlitbě čist lekce své čisté lásky (srov. MD 135). Světičice záleží na tom, aby Srdce Ježíšovo bylo ctěno všemi lidmi. Proto se nenechává strhnout subjektivní potřebou, ale při korektuře meditační

⁵⁹ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 79.

brožury k uctívání Srdce, do které chce přidat prosebnou formuli o nasměrování všech úmyslů a činností k souladu s Jeho úmysly v Nejsvětější svátosti oltářní, podotýká: „Jednu zde mám, ale je dobrá jen pro řeholníky a je příliš dlouhá“ (MD 139). Trvá na tom, aby podobné tištěné modlitby nebyly nudné, ale aby z nich ubohý lidský duch mohl čerpat spíše duchovní sladkost a potěšení (srov. MD 131).

Smyslem pravé úcty však nemá být pouze modlitba, ale spíše shoda se ctnostmi Ježíšova Srdce (srov. MD 75). Ve skutečnosti jde o nejhlubší spojení s Kristem. Přítel Srdce Ježíšova má milovat Jeho láskou, chtít Jeho vůli, samotné Nejsvětější Srdce se mu má stát modlitebnou, ve které bude obětovat Bohu všechny své modlitby a prosby (srov. MD 69). „Na začátku svých činností si přivlastni Jeho dispozice; na konci nabídni Jeho zásluhy jako zadostiučinění. Cítíš se například neschopna při modlitbě cokoli činit? Spokoj se s tím, že nabídneš to, co božský Spasitel činí pro nás v Nejsvětější svátosti oltářní a nabídni jeho vroucnost jako vynahrazení za svou vlažnost. A kdykoli něco konáš, řekni: "Můj Bože, chci to dělat nebo snášet v Srdci tvého Syna a podle jeho svatých úmyslů a nabízím ti to jako náhradu za všechno, co je hříšného a nedokonalého v těch mých"“ (MD 122).

Srdce Ježíšovo nás má dokonale přetvořit plameny své čisté lásky a tak kompletně v nás zavládnout, že máme sami začít nový život s proměněným srdcem, které musí mít zcela nové city a náklonnosti. Tímto způsobem má v nás být Ježíšovo Srdce všechno ve všem, takže se na nás naplní slova svatého Pavla: „Už nežiji já, ale žije ve mně Kristus.“ (Ga 2,20a; srov. MD 110).

2.2.5 Prožívání „Boží spravedlnosti“

Důkazem toho, že Markéta ve svém vztahu k Ježíšovu Srdci nepropadala povrchnímu sentimentalismu ani pouhé utopii, je její věrnost navzdory velkým vnitřním zkouškám a pronásledováním. Světice se často cítí být vydána na pospas „Boží spravedlnosti“ a bytostně cítí tíhu vlastních hříchů i hříchů druhých lidí, za které se nejednou Bohu obětuje. Svůj vnitřní stav vyjadřuje slovy Písma: „Má duše je smutná až k smrti“ (Mk 14,34b). Nebo také slovy, které Pán pronesl na kříži: „Bože můj, proč jsi mě opustil“ (Mk 15,34c), „Otče odpusť jim“ (Lk 23,34; srov. MD 135).

Podobné Markétiny prožitky „Boží spravedlnosti“ můžeme pochopit jen v souvislosti s jejím podílem na Kristových zkouškách a smrtelném zápase. „Jestliže Kristus Pán sliboval svaté Markétě, že s Ním bude sdílet smutek, který nebude schopna pochopit, nacházíme zde vysvětlení pro její skrupulosní stavy, kdy nemohla najít ve svědomí žádné hříchy, ačkoliv cítila jejich tíhu. Nemohla totiž pochopit, že ona jakožto hříšnice zakouší stav nevinného Beránka, který na sebe vzal hříchy světa.“⁶⁰

Také četná protivenství, jež mystička zakoušela při zavádění nové úcty, jak od bezprostředního okolí, tak od představitelů církve, prověřovala její vztah ke Kristu. Otcí Croisetovi jednoho dne píše: „...bylo nám řečeno, že kvůli kvietismu a omylu Molinose jsou všechny nové způsoby pobožností zakázány a nebudou schvalovány“ (MD 138). Stejně i proměna Markétiny rodiny a komunity, jež nebyla takovému způsobu úcty zpočátku nakloněna, svědčí o ryzosti odpovědi světice na velké Boží milosti (srov. MŽ s. 135, MD 105.113).

Tyto a jim podobné skutečnosti Markétina příběhu nás mohou ujistit, že se světice v životě neřídila pouze sentimentem, ale neústupnou láskou, která však byla současně něžná a nebyla prosta vřelého citu. Bylo by nespravedlivé obviňovat Markétu z přílišného sentimentalismu tím spíše, když si uvědomíme, že důraz na afektivní stránku duchovního života vyplývá jako spontánní reakce na tvrdost jansenistické nauky, a že je zaměřen na čistou chválu hlubiny Boží lásky a milosrdenství.

2.3 Schválení církví a následné prožívání úcty k Srdci Ježíšovu

Ačkoli svatá Markéta Marie Alacoque zcela zasvětila svůj život Ježíšovu Srdci a šíření jeho slávy, nedožila se oficiálního schválení kultu pro celou církev, ale pouze biskupského schválení v některých diecézích ve Francii. Po Markétině smrti (17. října 1690) se šíření úcty ujali jak jezuité v čele s Markétinými duchovními bratry, otcí Croisetem a Fromentem, tak spolusestry vizitantky. Jejich snahu podporovala řada významných osobností. V roce 1697 se například obrátila na papeže Inocence XII. anglická královna s prosbou, aby schválil svátek k počtě Nejsvětějšího Srdce pro celou

⁶⁰ KLOBUŠICKÝ Jan: Předsmrtná agonie sv. Markéty Marie Alacoque: in: Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny, s. 89, (73–91).

církev na den, určený Ježíšem v Markétiných viděních. Kongregace pro obřady sice tuto žádost zamítla, ale povolila slavit ve stanovený den mši svatou k pěti ranám ve všech kláštorech vizitantek.⁶¹ Počátkem 18. století propagovali úctu k Ježíšovu Srdci také svatý Ludvík Maria Grignon z Montfortu a nepřímo také svatý Alfons z Liguori i jim založení redemptoristé.⁶²

Úcta se rychle šířila, ale také narážela na nemalé překážky. Ze strany magisteria a hierarchie šlo především o strach z novoty a obavu z oddělování Ježíšova Srdce od jeho osoby. Ze strany jansenistů byla patrná snaha zahrnout boj proti šíření této úcty do boje proti jezuitům a Apoštolskému stolci.⁶³ Jansenisté navíc opírali o obraz zraněného Srdce Vykupitele svoji teologii o „spravedlivém“ Bohu Otci, který vyžaduje smrt svého Syna jako výkupné pro „vybrané“. Podobné učení bylo protichůdné s praktikou, ve které byl Bůh v konečném důsledku představen jako blízký Otec, jenž miluje Kristovým lidským Srdcem.

Navzdory všem odpůrcům však vznikala stále nová bratrstva, mezi kterými vynikalo bratrstvo založené v Paray-le-Monial, jež mělo už v roce 1728 třicet tisíc členů rozličných životních stavů.⁶⁴ K plnosti nově objevované úcty už chybělo pouze schválení svátku Srdce Ježíšova, s vlastním mešním formulářem a oficiem pro celou církev, Apoštolským stolcem. To se uskutečnilo poprvé, na žádost polských biskupů a Římského arcibratrstva Srdce Ježíšova, za pontifikátu Klementa XIII. roku 1765⁶⁵ a mnohem slavnostnějším způsobem pak za papeže Pia IX. roku 1856.⁶⁶

Na písemné vyjádření Apoštolského Stolce ohledně zjevení světici z Paray však museli věřící čekat bezmála dvě stě let. Tehdy v beatifikačním breve z roku 1864 papež

⁶¹ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 80 - 81.

⁶² Srov. HOLÁ Jaroslava: Kult srdce Ježíšova, s. 11.

⁶³ Srov. SANNA I[...]: Nejsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 572.

⁶⁴ Srov. POLESZAK Leszek: Serce Jezusa w dokumentach Kościoła, s. 11 - 13.

⁶⁵ Srov. Dekret kongregace obřadů *Instantibus* o ustanovení liturgického svátku ke cti Srdce Ježíšova, in: POLESZAK Leszek: Serce Jezusa w dokumentach Kościoła, s. 27 - 28. Tento dokument jsem četla ve zmíněném polském zdroji, poněvadž jsem, bohužel, neměla k dispozici český překlad.

⁶⁶ Srov. PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, s. 41.

Pius IX. představil svatou Markétu jako „iniciátorku“ úcty k Ježíšovu Srdci. Od té doby papežové čím dál více zdůrazňovali její roli v propagování uvedené úcty.⁶⁷

2.3.1 Důraz na zmíněnou úctu v papežských encyklikách posledních staletí

Mezi nejdůležitější církevní dokumenty týkající se úcty k Srdci Ježíšovu můžeme zařadit encykliku Lva XIII. z roku 1899, nazvanou *Annum Sacrum*. Deset let poté, co papež povýšil svátek Srdce Ježíšova na slavnost první třídy, představuje v této encyklice Nejsvětější Srdce, zářící uprostřed plamenů lásky, jako znamení doby, do kterého vkládá všechny naděje lidstva. Vybízí všechny lidi k zasvěcení se tomuto Srdci, aby v nich mohlo dokonale zavládnout.⁶⁸ Zásvětná modlitba, která byla tehdy rozeslána spolu s encyklikou, je stále aktuální a modlíme se jí v mírně pozměněné formě z kancionálu o prvních pátcích dodnes.⁶⁹

Dalším důležitým církevním dokumentem byla encyklika *Quas primas* z roku 1925, ve které Pius XI. ustanovil slavnost Ježíše Krista Krále a nařídil, aby se ten den ve všech chrámech každoročně obnovoval úkon zasvěcení lidstva Nejsvětějšímu Srdci, který poprvé realizoval papež Lev XIII.⁷⁰ Pius XI. také vydal roku 1928 encykliku nazvanou *Miserentissimus Redemptor*, která podstatným způsobem ovlivnila následné vnímání zmiňované úcty. Papež se v ní věnuje aktuálnosti úcty k Srdci Ježíšovu z aspektu důležitosti zadostiučinění božskému Srdci za lidské hříchy. K tomuto vynahrazování doporučuje jako nejvhodnější prostředky, osvědčené tradicí: svaté přijímání a praxi modlitby takzvané svaté hodiny. Samotná úcta k Ježíšovu Srdci má pak věřícím pomoci v růstu ke svatosti.⁷¹

V encyklice *Haurietis aquas* označil Pius XII. svatou Markétu za první mezi těmi, kdo tuto úctu šířili, a následně nepřímou vysvětlil dlouhé mlčení Apoštolského Stolce

⁶⁷ Srov. POLESZAK Leszek: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, s. 10.

⁶⁸ Srov. LEV XIII.: Encyklika *Annum Sacrum*, in: *Božské Srdce*, s. 12 - 17.

⁶⁹ Srov. POLESZAK Leszek: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, s. 44 - 45.

⁷⁰ Srov. PIUS XI.: Encyklika *Quas primas*, in: POLESZAK Leszek: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, s. 57 - 70. I tuto encykliku jsem četla ve zmíněném polském zdroji, poněvadž jsem neměla k dispozici český překlad.

⁷¹ Srov. PIUS XI.: Encyklika *Miserentissimus Redemptor*, in: *Božské Srdce*, s. 51 - 61.

vzhledem k jejím zjevením, když popisoval podivuhodný rozmach úcty. „Příčina je v tom, že se tato úcta dokonale shoduje s podstatou křesťanského náboženství, neboť je to náboženství lásky. Nelze tedy tvrdit, že tato úcta vznikla na základě soukromého božského zjevení, ani že se v církvi objevila náhle. Tato úcta spíše vykvetla sama od sebe z živé víry a vroucí zbožnosti, kterou planuly omilostněné duše vzhledem k nejsvětějšímu Vykupiteli a k jeho oslaveným ranám (...) Zjevení sv. Markéty Marii tedy zřejmě katolickému učení víry nepřidala nic. Jejich význam záleží spíše v tom, že Kristus Pán ukazoval své Nejsvětější Srdce, a tak chtěl lidi zcela zvláštním způsobem vybídnout k tomu, aby rozjímali o tajemství slitovné lásky Boží k lidstvu a je uctívali. Neboť při tomto zvláštním zjevení Ježíš Kristus výraznými slovy znovu a znovu upozorňoval na své Srdce jako symbol, který má lidi získat k poznání a uznání jeho lásky. Zároveň je prohlásil za znamení záruky milosrdenství a milosti pro potřeby církve v dnešní době.“⁷²

V této výjimečné encyklice papež Pius XII. úctu k Ježíšovu Srdci pevně zasazuje do kontextu Písma a tradice církevních otců. Srdce Ježíšovo v ní představuje jako Pramen veškeré milosti a Dar lásky, na který lze odpovědět pouze láskou, tedy prokazovanou úctou. Konečně je v ní Ježíšovo Srdce ukázáno jako symbol trojí lásky: lásky božské, kterou má spolu s Otcem a Duchem svatým; planoucí lásky, jež je vlita do Kristovy duše, a obohacuje jeho lidskou vůli; a lásky Ježíšových smyslových hnutí a citů. Tuto trojí lásku projevoval Ježíš za svého pozemského života v dokonalém vzájemném souladu svých slov i činů, mezi nimiž vynikal dar ustanovení eucharistie a dar Mariina mateřství k jeho učedníkům.⁷³ Také další papežové ve svém učení nezapomínali poukazovat na Ježíšovo Srdce a tajemství milosrdné Boží lásky.⁷⁴

Z posledních let připomeňme alespoň encykliku *Dives in misericordia* Jana Pavla II. a encykliku *Deus Caritas est*, kterou příhodně začal svůj pontifikát současný papež Benedikt XVI.. Právě na tyto dvě encykliky se budeme odvolávat později, ve třetí a čtvrté kapitole této práce.

⁷² PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, s. 40 - 41.

⁷³ Srov. PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, s. 18 - 50.

⁷⁴ Srov. POLESZAK Leszek: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, s. 171 - 537.

2.3.2 Společenské trendy v minulosti a jejich dopad na prožívání kultu Srdce Ježíšova

Francouzská revoluce, ovlivněna negativní stranou osvícenského myšlení, si marně kladla za cíl vykořenit z povědomí lidí sebemenší náznaky úcty k Srdci Ježíšovu a víry v Něho. „Obraz Ježíšova Srdce byl totiž považován za znamení vzpoury a reakce“.⁷⁵ Přestože si uvedená úcta vyžádala své mučedníky, byla i uprostřed revoluce zakládána nová řeholní společenství nesoucí ve svém názvu odkaz na Ježíšovo Srdce.⁷⁶ V reakci na monopol rozumu ve filozofii osvícenství pak vznikl myšlenkový i umělecký směr a významově bohatý životní postoj nazývaný *romantismus*.

Tento směr, který má své počátky v Anglii, kladl důraz spíše na cit, prožitek, individualitu, tajemství a fantazii. Výchozí podněty hledal v minulosti, a to zejména ve středověku a ve východních zemích, ale také v sepětí člověka s přírodou.⁷⁷ Koncem 18. a počátkem 19. století bylo v Evropě, zejména v Německu a Francii, velké napětí mezi klasicismem (rozumem) a romantismem (spontaneitou).⁷⁸ Vše „klasické“ se pojilo s kulturou antiky, která na přelomu 18. a 19. století primárně formovala vzdělání a učnost. Naopak „romantické“ vznikající myšlení bylo spojováno se svěbytnou, křesťanstvím ovlivněnou kulturou, jež v sobě zahrnovala i vše „moderní“. Přesto všechno romantismus v pravém slova smyslu nevyklučoval rozum, střízlivost, osvícenost, intelektuálnost a praktický smysl. Jeho ideálem byla spíše syntéza obou kultur, vystihnutí kontrastů i touha překonat protiklady.⁷⁹

Již jsme naznačili, že romantismus byl otevřený všemu modernímu, přítomnému, křesťanskému i citovému. Prostředí takové kultury tvořilo mezi věřícími příznivé podmínky pro další rozvoj úcty k Srdci Ježíšovu v duchu poselství svaté Markéty Marie Alacoque. V 19. století došlo k vzestupu lidové zbožnosti. Příručky laiků k liturgii byly rozšiřovány spolu s drobnými brožurami rozličných pobožností. S vědomím, že každé šíření ideálu s sebou nese kus rizika zploštění a karikování, můžeme konstatovat,

⁷⁵ SANNA I[...]: Nejsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 572.

⁷⁶ Srov. HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, s. 84.

⁷⁷ Srov. SCHULZ Gerhard: Romantika – dějiny a pojem, Praha – Litomyšl: Paseka, 1999, s. 9 - 99.

⁷⁸ Srov. JOHNSON Paul: Zrození moderní doby, Praha: Academia, 1998, s. 119.

⁷⁹ Srov. SCHULZ Gerhard: Romantika – dějiny a pojem, s. 8 - 10, 54 - 57, 118 - 119.

že romantismus, bohužel, mnohdy sváděl věřící, aby v duchovním životě sklouzávali k jednostrannému sentimentalismu. Soukromá zjevení se mezi prostými věřícími stávala natolik důležitými, že lidové pobožnosti byly nezřídka nadřazovány liturgii.⁸⁰ Množilo se užívání svatých obrázků a sošek.⁸¹

Protože celé 19. století a počátek století následujícího můžeme zároveň nazvat stoletím Nejsvětějšího Srdce,⁸² zmíněný fenomén nutně ovlivnil i prožívání úcty k Srdci Ježíšovu a jeho zobrazování. Spolu s přílišným důrazem na expiační rozměr v úctě k Ježíšovu Srdci, jak jsme ho zmiňovali dříve, můžeme právě zde hledat jeden z hlavních důvodů současného zastření vnímání hloubky samotného uctívaného Tajemství. „Lidová zbožnost tíhne ke ztotožňování určitého úkonu zbožnosti s jeho ikonografickým zpodoběním. Jedná se o normální jev, který má nepochybně své pozitivní aspekty. Může ovšem přinášet i některé nesnáze: pokud určitý ikonografický typ přestane odpovídat vkusu věřících, může vést k podhodnocování samotného předmětu zbožnosti, a to bez ohledu na jeho teologické základy a obsah zakotvený v dějinách spásy. K takové situaci došlo v případě úkonů zbožnosti vůči Nejsvětějšímu Srdci. Jisté kýčovitě obrázkové barbotiskového typu, mnohdy upadající do sentimentality, nejsou schopné vyjádřit silný teologický obsah a nepodporují přiblížení věřících k tajemství Spasitelova Srdce.“⁸³ Jak již prozřetelně vystihl papež Pius XII., charakterem své encykliky *Haurietis aquas*, potřebou dnešního člověka je vrátit se k biblickým kořenům úcty k Srdci Ježíšovu a naslouchat primárně slovům Písma. Ostatně takový byl i postoj mystiků, včetně svaté Markéty Marie Alacoque, k jejíž odpovědi na Boží výzvu se chceme připojit.

⁸⁰ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 45.

⁸¹ Srov. PREIS Pavel: Cor Iesu dulcissimum, miserere nobis. Několik poznámek k historii a ikonografii kultu Srdce Ježíšova, s. 182 - 183.

⁸² Srov. AMBROS Pavel: Obnova úcty nejsvětějšího Srdce Ježíšova, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 188 – 189 (183 – 191).

⁸³ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, 173.

3. BIBLICKÝ ZÁKLAD ÚCTY K SRDCI JEŽÍŠOVU A JEJÍ TEOLOGICKÁ VÝCHODISKA NA PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ

Mají-li mystické zkušenosti svaté Markéty napomáhat k tomu, aby se i v naší době plněji žilo z tajemství definitivního Zjevení lásky Kristova Srdce, nesmí se samy o sobě stát východiskem zmiňované úcty, ale spíše jí pouze sloužit. Uvedeným východiskem je především *biblický základ*, který je rozvíjen v církevní tradici a řádném učení církve. Z tohoto základu vychází i dnešní teologická diskuse a pojednání týkající se úcty k Srdci Ježíšovu. Tímto základem se budeme zabývat i v následujících řádcích.

3.1 Biblický základ úcty k Ježíšovu Srdci

Již jsme zmínili dříve, že pojem „srdce“ i jeho užívání procházelo v dějinách a v jednotlivých kulturách určitým vývojem. Také v semitském prostředí, ve kterém se formovaly posvátné texty Starého a částečně i Nového Zákona, měl tento pojem svoji specifickou charakteristiku.

3.1.1 Pojem „srdce“ ve Starém Zákoně

Zatímco v současné evropské i české kultuře často spontánně spojujeme výraz „srdce“ se sídlem emocí, v hebrejsko-semitském myšlení měl tento výraz mnohem širší význam. Srdce zde představovalo sídlo vnitřního života celého člověka. Kromě sídla citů, afektů, tužeb, žádosti a vášně (srov. Ž 39,4; Ž 21,3), bylo tedy i sídlem myšlení, paměti, vůle a rozhodování. O jakém rysu srdce se v konkrétním biblickém příběhu píše, bylo patrné teprve z kontextu.⁸⁴ Například prorok Daniel vykládá Nabúkadnesarovi sen, aby král mohl poznat „myšlení svého srdce“ (srov. Da 2,30). Šalomoun prosí Hospodina: „Kéž bys tedy dal svému služebníku srdce vnímavé, aby mohl soudit tvůj lid a dovedl rozlišovat mezi dobrem a zlem“ (1 Kr 3,9). Tóbit praví svému synu Tobiášovi: „Nuže synu pamatuj

⁸⁴ Srov. FRAINE Jean de, VANHOYE Albert: Srdce, in: DUPLACY Jean (edit.): Slovník biblické teologie, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 473 - 475.

na tyto příkazy, ať se ti nevytratí ze srdce“ (Tób 4,19). Hospodin žádá po Izraelských synech obět' pozdvihování darovanou dobrovolně, ze srdce (srov. Ex 24,2b). Semitský způsob uvažování nám může přiblížit i skutečnost, že samotné slovo cit se v Bibli prakticky nevyskytuje.⁸⁵ V Písmu se však můžeme setkat s výrazem „soucit“, který vyjadřuje postoj slitování, milosrdenství a lítosti.⁸⁶ Podobný postoj nás tedy odkazuje na jistou citlivost a otevřenost vůči druhému, na vztah. Také o vnitřním postoji člověka ve vztahu k Bohu i k druhým lidem se ve Starém Zákoně hovoří jako o „smýšlení srdce“, které ovlivňuje mravní jednání jednotlivce či skupiny. „Na ovoci se pozná, kdo pěstoval strom, na slovech se projeví smýšlení lidského srdce“ (Sír 27,6). Na jiných místech Písma, podobně jako oko, plní srdce i funkci svědomí (srov. Jb 27,6).

Hebrejské slovo *leb* - *lebab* („srdce“) též označovalo jádro věci i orgán těla jako takový. Nebylo však jednoznačné přesnější fyziologické určení tohoto orgánu a zmíněný výraz někdy představoval i vnitřní orgány obecně. Tato skutečnost byla dána tím, že Židé neuvažovali ve vědeckých kategoriích oddělování a třídění, ale spíše v pojmech subjektivních celistvých zkušeností. Srdce chápali jako řídicí centrum celého člověka, tělesného i duševního.⁸⁷ „Biblické pojetí "srdce" odrážejí částečně moderní výrazy jako charakter, osobnost, vůle a myšlení. (...) Bible nepovažuje za centrum vědomí, myšlení či vůle mozek, ale vždy srdce. Někdy slouží i k vyjádření emocí, nicméně s city se častěji, pokud jsou rozlišeny, pojí nižší orgány.“⁸⁸ Navíc ve starozákonním významu srdce sice cítí radost, bolest, strach, jedná, má problémy nebo je veselé, ale je to *nefeš* („duše“), která hraje v samotných citech většinou důležitější roli než srdce.⁸⁹

Navzdory četným paralelismům můžeme v biblických textech zachytit jemné nuance, které ukazují, že reakce srdce a duše na rozličné životní situace jsou různé. Duše je utrápená, usouzená, pláče a lamentuje, rozlévá se jako voda, zatímco srdce je spíše nemocné, zraněné, zlomené, trpí, umdlévá a ztrácí svou jistotu (srov. Jr 23,9; Pl 1,22;

⁸⁵ Srov. <http://www.biblenet.cz>, (1.6. 2010).

⁸⁶ Srov. MEIKLEJOHN J[...] W[...]: Slitování, in: DOUGLAS J[...] D[...] (edit.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, s. 932.

⁸⁷ Srov. BANWELL B[...] O[...]: Srdce, in: DOUGLAS J[...] D[...] (edit.): Nový biblický slovník, s. 965 - 966.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Srov. COGNET Louis: Cor et Cordis affectus, in: *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, s. 2278 - 2281.

5,22). Ve štěstí srdce jásá, plesá a tančí v radostném jásetu (srov. Ž 13,6; Jb 29,13), ale duše zažívá radost a hoví si. V naději si duše přeje, touží a očekává, srdce však aktivně hledá a drží se jistoty (srov. Ž 27,8). V lásce a v nenávisti, ve smyslu pocitu přitahování a odporu, nemá srdce účast. Srdce totiž, na rozdíl od duše také nechává zasahovat vůli a uvažuje.⁹⁰ „Jen srdce zná hořkost vlastní duše...“ (Př 14,10a).

Ještě častěji než duše je pravým společníkem srdce „duch“ (*rúah*). Ve většině náboženských a morálních významech tvoří tak srdce a duch paralelismy (srov. Ez 36,26; Da 5,20). Rozdíl je však v tom, že srdce vyjadřuje spíše niternost člověka, kdežto duch je ještě v užším vztahu s Bohem.⁹¹ Srdce je však v člověku také místem kontaktu s milostí. Přestože duše je častěji nábožensky emotivní, zpívá chvály Bohu a modlí se, je to srdce, které křičí a volá k Bohu, a ke kterému přichází milost. „Celým srdcem volám: Odpověz mi, Hospodine, chci tvá nařízení zachovávat“ (Ž 119,145).

Protože právě srdci byla dána schopnost bytostného poznání, porozumění a vhledu, může si vytvářet také vztah k poznávanému a prožívanému. Nejedná se však o pouhé intelektuální poznání, ale o otevřenost vůči druhému a zakoušení jeho přítomnosti, o zakoušení Hospodina.⁹² „Dám jim srdce, aby mě poznali, že já jsem Hospodin. Budou mým lidem a já jim budu Bohem, neboť se ke mně navrátí celým srdcem“ (Jr 24,7).

Nesmíme však opomenout, že Hospodin jako první vystupuje „ze sebe“, sklání se k člověku a uzavírá s ním smlouvu lásky. Hospodin první „má srdce“. „Což bych se tě, Efraime mohl vzdát, mohl bych tě, Izraeli, jen tak vydat? (...) Mé vlastní srdce se proti mně vzepřelo, jsem pohnut hlubokou lítostí“ (Oz 11,8). Člověk, jeho obraz, na tuto Boží lásku plnou soucitu láskou také odpovídá. „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný. Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem celou svou duší a celou svou silou. A tato slova, která ti dnes přikazují, budeš mít v srdci“ (Dt 6,4-6). Právě v srdci má pravý Izraelita uchovávat Hospodinovo slovo a o něm rozjímat (srov. Jb 22,22). Srdce potřebuje obnovu a obrácení, protože právě ono má být místem setkání člověka s Bohem, místem vzájemného setkání a jednoty lidí (srov. Ez 11,19-20). Aniž bychom podceňovali roli citů v duchovním životě, starozákonní texty nám jasně ukazují, že srdce je daleko

⁹⁰ Srov. COGNET Louis: Cor et Cordis affectus, in: *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, s. 2278 - 2281.

⁹¹ Srov. tamtéž.

⁹² Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: *Tajemství srdce vtěleného Syna*, s. 11 – 12.

komplexnější a hlubší skutečností než jen sídlem emocí a nálad. Na stejném základě však můžeme také konstatovat, že srdce je víc než pouhé centrum intelektu a vůle. Vždyť jak píše žalmista: „Vaše srdce bude žít navždy“ (Ž 22,27b).

3.1.2 Implicitní přítomnost úcty k Srdci Ježíšovu v Novém Zákoně

Nový zákon v podstatě přejímá starozákonní pojetí srdce, vnímané především jako tajemné jádro lidské bytosti. Výraz „srdce“ se v něm nejvíce ze všech ostatních slov blíží výrazu „člověk“.⁹³ Zároveň však dává srdci zcela novou perspektivu. Boží příslib proměny a daru nového srdce dochází v Kristu svého naplnění. Nejedná se však jen o proměnu špatného v dobré, ale spíše o postupný vývoj od dobrého k lepšímu, lepšího k dokonalému.⁹⁴ Už ve Starém Zákoně začínal správný postoj srdce člověka jeho zlomením či zkroušením, kdy se naplnilo pokorou a lítostí (srov. Ž 51,19). Avšak kamenné a neobřezané srdce se vzpíralo Boží vůli (srov. Ez 44,7).⁹⁵ Sám Ježíš kritizuje tvrdost srdce farizejů, kteří lpěli na liteře Zákona, i svých učedníků, pro jejich nevěru (srov. Mt 19,8; Mk 16,14). Ze srdce pramení všechny touhy a záměry (srov. Žd 4,12; 1 K 4,5). Srdce je v člověku sídlem dobra i zla (srov. L 6,45). Spatřit Boha však může jen srdce čisté, potažmo srdce očištěné vírou (srov. Mt 5,8; Sk 15,8-9). Právě „zlomení“, očištění a obnovení lidského srdce se uskutečnilo v tajemství Kristovy osoby a bylo plně zjeveno Velikonočními událostmi. „Máme-li tedy tak velikého kněze nad celým Božím domem, přistupujme před Boha s opravdovým srdcem a v plné jistotě víry, se srdcem očištěným od zlého svědomí a s tělem obmytým čistou vodou“ (Žd 10,21-22). Je-li už ve Starém Zákoně srdce místem setkání a dialogu Boha a člověka, pak toto setkání dochází svého vrcholu v jednorozeném Synu, který je v náručí Otcově (srov. J 1,18).

⁹³ Srov. BANWELL B[...] O[...]: Srdce, in: Nový biblický slovník, s. 965 - 966.

⁹⁴ Srov. CABASSUT André: Srdce: Proměna a výměna, in: Božské Srdce, s. 100 (99 – 106).

⁹⁵ Srov. BANWELL B[...] O[...]: Srdce, in: Nový biblický slovník, s. 965 - 966.

3.1.2.1 Dva opěrné body biblické úcty k Ježíšovu Srdci

Přestože v Písmu nenajdeme výslovné zmínky o uctívání Srdce Ježíšova, přece je v novozákonních textech tato úcta implicitně obsažena. Biblický základ této úcty má pak v dějinách církve především dva „opěrné body“. Prvním je Kristovo probodené Srdce jako pramen života a jeho oběť lásky (srov. J 19,34; J 7,37). Druhým niternost Ježíšova Srdce vyjádřena slovy: „Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším“ (srov. Mt 11,28-29). Tento druhý text odkazuje především na lidskou touhu mít v sobě totéž smýšlení a tytéž city jaké jsou v Kristu (srov. F 2,5).⁹⁶

3.1.2.2 Ježíšovo Srdce v Janově evangeliu

Přestože se v Janovských spisech mluví obecně o srdci poměrně málo,⁹⁷ je Janovo evangelium jediným, které nám dvakrát předkládá znamení probodeného boku (srov. J 19,31-37; J 20,24-29). Pro autora tohoto evangelia je typické symbolické vyjadřování pomocí takzvaných velkých obrazů či znamení, převzatých převážně ze Starého Zákona, a naznačení jejich pravého významu ve světle Ježíšovy osoby. Uzdravující pohled na bronzového hada je překonán kontemplací Probodeného, který je pravým lékařem lidstva.⁹⁸ V krvi a vodě, vytrysklých z Ježíšova boku, které byly podle tehdejšího lékařského pojetí jistým důkazem smrti, dochází paradoxně svého naplnění proctví o životodárném prameni, který vytéká z Jeruzalémského chrámu (srov. Ez 47,1-9) i příslib vylití „ducha milosti a proseb o smilování“ (Za 12,10).⁹⁹

Podobný autorův záměr je patrný také v sedmé kapitole Janova evangelia. Poslední den svátku stánků Ježíš navazuje na obsah a ritus svátku vyjadřující prosbu o nezbytný

⁹⁶ Srov. HOLÁ Jaroslava: Kult srdce Ježíšova, s. 8.

⁹⁷ Srov. FRAINE Jean de, VANHOYE Albert: Srdce, in: Slovník biblické teologie, s. 473 - 475.

⁹⁸ Srov. BERNARD Charles André: La spiritualità del Cuore di Cristo, s. 27 - 29.

⁹⁹ Srov. PORSCH Felix: Malý stuttgartský komentář k NZ – evangelium sv. Jana, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1998, s. 191 - 192.

podzimní dešť¹⁰⁰ a zve všechny k sobě jako k prameni živé vody (srov. J 7,37-39). Jan tedy aplikuje na Ježíšův bok to, co prorok říká o Jeruzalémském chrámu. Ježíšovo tělo je pravý chrám, Ježíšův bok, pravá svatyně, ve které přebývá Bůh, pramen každého života.¹⁰¹ Ježíšův probodený bok nás přímo zve do hlubiny Boží lásky, která se postupně zjevuje v průběhu celých dějin spásy. Jestliže už ve Starém Zákoně je zmínka o milosrdném Božím Srdci (srov. Oz 11), pak „probodené srdce Ukřižovaného, je doslovným naplněním proroctví o Božím Srdci, jež zvrátí svou spravedlnost skrze svůj soucit, a tím právě zůstane spravedlivé. Teprve v tomto souznění Starého a Nového zákona je v celé své velikosti patrná biblická zvěst o Božím Srdci, o Srdci božského Spasitele.“¹⁰²

Druhá zmínka o probodeném boku se v Janově evangeliu vyskytuje při zjevení Vzkříšeného apoštola Tomášovi (srov. J 20,24-29). Ježíš zde nechává Tomáše, aby se dotkl jeho „rány lásky“. Ježíšův probodený bok se tak stává místem, „kde se hledající a pochybující opravdu může dotknout Boha.“¹⁰³ Stává se též místem poznání jednoty božství a lidství, totožností ukřižovaného a vzkříšeného, Ježíšovou legitimací, tajemnou trhlinou k nazírání živého Boha.¹⁰⁴ Také svatá Markéta Marie Alacoque, když popisuje druhé velké zjevení Nejsvětějšího Srdce, dodává: „Poté jsem se položila na zem v prostraci a zvolala spolu se svatým Tomášem: Můj Pán a můj Bůh“ (MD 133)! Apoštola Tomáše můžeme považovat za skutečného mystika Ježíšova Srdce.

Kromě Tomáše však nesmíme zapomenout také na učedníka, „kterého Ježíš miloval“. Tento učedník, jehož tradice po léta spojovala s postavou apoštola Jana, odpočíval na Kristově hrudi v den Jidášovy zrady a stál pod Ježíšovým křížem (srov. J 13,23; J 19,26). Není bez významu, že představitelé spirituality Kristova Srdce nepřetržitě privilegovali osobu tohoto učedníka, který cítil tlukot Pánova Srdce a byl v bezprostřední blízkosti jeho „rány lásky“. Spočívání na Pánových prsou odhalilo Janovi smysl Božího zjevení. Tedy skutečnost, že „Bůh je láska“ (1J 4,8.16). Podobně svatá Markéta, když odpočívala na Ježíšově Srdci, objevila tajemství pravé lásky.¹⁰⁵ První velké

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 77 - 78.

¹⁰¹ Srov. BERNARD Charles André: *La spiritualità del Cuore di Cristo*, s. 37 - 38.

¹⁰² Srov. RATZINGER Joseph: *Hledět na Probodeného*, Brno: CDK, 1996 s. 48.

¹⁰³ HALÍK Tomáš: *Dotkni se ran*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 18.

¹⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 38 - 39.

¹⁰⁵ Srov. BERNARD Charles André: *La spiritualità del Cuore di Cristo*, s. 37 - 38.

zjevení této mystičky z Paray se odehrálo právě na svátek Jana evangelisty. Je příznačné, že stejně jako svého milovaného učedníka i ji Pán nechal spočívat na své hrudi (srov. MD 96).

3.1.2.3 Ježíšova láska v pavlovských spisech

Také svatý Pavel nám zanechává úchvatné svědectví o Kristově osobní lásce, přestože se výslovně o Ježíšovu Srdci nezmiňuje. „Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus. A život, který zde nyní žiji, žiji ve víře v Syna Božího, který si mne zamiloval a vydal sebe samého za mne“ (srov. Ga 2,20). Právě tento verš Písma s oblibou citovala i mystička z Paray (srov. MD 110). Poté, co Pavel objevil, že Kristus je středem jeho osobního života, odhaluje také, že Ježíš ve svém Velikonočním tajemství je středem lidstva, které nic nemůže odloučit od jeho lásky (srov. Ř 8,38), centrem celého stvoření (srov. Ko 1,15-20) i dějin spásy (srov. 1 K 15,20-28).¹⁰⁶ Ti, kdo v Krista uvěřili mají na této nekonečné lásce podíl, neboť „Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého, který nám byl dán“ (Ř 5,5).

V Pavlově teologii můžeme zpětně zahlédnout stopy podvědomé syntézy obou „opěrných bodů“ úcty k Ježíšovu Srdci, když se nepřestává nořit do tajemství lásky Ukřižovaného a zároveň vybízet, abychom v sobě měli totéž smýšlení a téhož Ducha lásky jako v Kristu Ježíši (srov. F 2,5).

3.2 Teologická východiska kultu Srdce Ježíšova na přelomu 20. a 21. století

Podnět pro nový pohled na aktuálnost úcty k Ježíšovu Srdci a pro následnou teologickou diskuzi můžeme spatřovat v encyklice Pia XII. *Haurietis aquas* z roku 1956.¹⁰⁷ Už jsme zmínili, že právě v této encyklice papež klade důraz na biblické kořeny zmíněné úcty a následně ji zasazuje do celku křesťanského poselství. Jako základ zmiňované úcty je od této doby vnímáno opět Zjevení, obsažené ve Starém i Novém zákoně, a rozvíjené

¹⁰⁶ Srov. BERNARD Charles André: *La spiritualità del Cuore di Cristo*, s. 99 - 101.

¹⁰⁷ Srov. POLESZAK Leszek: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, s. 20.

církevní Tradicí. Proto se teologové konce 20. a začátku 21. století převážně opírají o tuto encykliku a současně obohacují její výpovědi o nové postřehy. V následující podkapitole se proto pokusíme stručně nastínit základní linii, kterou dnešní teologové sledují při opodstatňování kultu Ježíšova Srdce.

3.2.1 Srdce Ježíšovo jako svátost Svátosti

Více než na otázku, co tvoří vlastní „předmět“ úcty Srdce Ježíšova, se současní badatelé soustřeďují na Kristovo Srdce jako tělesné vyjádření jeho pravého „já“. Tedy na setkání se Srdcem potažmo s Osobou Ježíše z Nazareta. Úcta sama o sobě tvoří přístupovou cestu k druhému jak na čistě lidské, tak na transcendentní rovině, a je určitou garancí kvality vztahu.¹⁰⁸ Obecně je srdce orgánem lásky právě proto, že zahrnuje celou bytost.¹⁰⁹ Proto musí Ježíšovo Srdce nutně přitahovat toho, kdo se cítí být přitahován jeho Osobou. V uvedené úctě postupujeme skutečně cestou uctívání tělesného Srdce Ježíšova jako lidského jádra jeho osobnosti, které je však neodděleně, hypostaticky spjato s jeho jádrem duchovním, s osobou věčného Slova. Lidské srdce Ježíšovo je tak pravou svátostí samotného jádra jeho božské osoby. Pro svou jednotu s Otcem je však také svátostí první osoby Trojice i jejího Srdce. Je odhalením neodhalitelného Tajemství, pravou ikonou svého i Otcova božství, místem plnosti zjevení Ducha svatého.¹¹⁰

Ježíšovo Srdce je tedy místem jednoty božství a lidství. „Tělo nestojí vně vedle ducha, je jeho sebevyjádřením, jeho, obrazem (...) Osoba se uskutečňuje v těle, a tělo je proto jejím vyjádřením, v němž lze vidět to neviditelné, ducha.“¹¹¹ Srdce Ježíšovo je pro nás tajemným „žebříkem“ (srov. Gn 28,12-13), po kterém vstupujeme do nevyčerpatelných hlubin božství a do samého středu Velikonočního tajemství jako tajemství Boží Lásky.¹¹² „Srdce našeho Vykupitele tedy jaksi zobrazuje božskou Osobu věčného Slova, a to jeho

¹⁰⁸ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Tajemství srdce vtěleného Syna, s. 5 - 9.

¹⁰⁹ Srov. RUPNIK Marko Ivan: Víra jako odpověď Spasiteli: in: ŠPIDLÍK Tomáš, RUPNIK Marko Ivan: Nové cesty pastorální teologie – krása jako východisko, Olomouc: Centrum Aletti - Refugium, 2008, s. 425 – 428 (411 – 436).

¹¹⁰ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Tajemství srdce vtěleného Syna, s. 20 - 33.

¹¹¹ RATZINGER Joseph: Hledět na Probodeného, s. 40.

¹¹² Srov. PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, s. 32.

dvojí – božskou i lidskou – přirozenost. Můžeme v něm spatřit nejenom symbol, nýbrž skutečný souhrn celého tajemství našeho vykoupení. Když uctíváme božské Srdce Páně, ctíme v něm a skrze ně nestvořenou lásku věčného Slova a zároveň jeho lidskou lásku i všechno jeho smýšlení, cítění a všechny ctnosti.¹¹³ Jestliže je Ježíš Kristus jediným Prostředníkem mezi Bohem a lidmi, pak tento Prostředník má sám „Střed“, a tím je jeho Srdce.

3.2.2 Ekleziologický rozměr úcty k Ježíšovu Srdci

Další charakteristikou rozličných pojednání o úctě k Srdci Ježíšovu je znovuobjevení vztahu mezi touto úctou a tajemstvím Krista a jeho církve i tajemstvím eucharistie. Úcta k Ježíšovu Srdci se musí vztahovat k celému Kristu. Tedy k Hlavě i jeho mystickému Tělu.¹¹⁴ Vždyť církev, která se zrodila z Kristova boku, od Krista odvozuje svoji identitu. „Církev se nejen zrodila z Kristova srdce, ale žije z onoho srdce jako z principu života, který sjednocuje celé tělo a hýbe jím.“¹¹⁵ Je-li však církev „nástrojem vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“ (LG 1) i „všeobecnou svátostí spásy“ (srov. LG 48), pak to znamená, že celé lidstvo je povoláno, aby se Ježíšovo Srdce stalo dobrovolně přijatým principem jeho života, Králem a Středem všech srdcí.

V uvedeném smyslu předběhl svou dobu ve své originální úctě k Srdci Ježíšovu francouzský jezuita a myslitel Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), když ve svém bádání dochází k nutnosti existence „bodu Omega“, tedy svrchovaného Vědomí a Ohniska, které převyšuje prostor i čas, v němž jednou spočinou všechny „reflektující středy“ a vytvoří tak jeden harmonický celek, aniž by toto Ohnisko přestávalo být jejich středem a cílem nebo jim naopak odnímaloby jejich vlastní identitu.¹¹⁶ Křesťan v podobných Chardinových úvahách snadno vytuší totožnost Omegy s Kristem, respektive s jeho Srdcem. Kromě jedinečných litaní k Ježíšovu Srdci¹¹⁷ nám Chardin na sklonku svého

¹¹³ Tamtéž, s. 38.

¹¹⁴ Srov. SANNA I[...]:Nějsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 575 - 576.

¹¹⁵ SANNA I[...]:Nějsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 576.

¹¹⁶ Srov. TEILHARD DE CHARDIN Pierre: Vesmír a lidstvo, Praha: Vyšehrad, 1990, s. 215 - 238.

¹¹⁷ Srov. TEILHARD DE CHARDIN Pierre: Comment je crois, Paris: Seuil, 1969, s. 293.

života zanechává nejen důležitý odkaz o tom, že svět má srdce a tím srdcem je Srdce Ježíšovo.¹¹⁸ Chardin dále předkládá svou teorii o „energii lásky“, kterou Ohnisko na zmíněné „středě“ působí, a jenž se ve světě projevuje vzájemnou vnitřní náklonností těchto „středů“ už od prvních molekul.¹¹⁹ Také v těchto úvahách rozpoznáváme další důležitý aspekt úcty k Srdci Ježíšovu, totiž úzký vztah Kristova Srdce a Ducha svatého. Protože právě Duch svatý je vnitřní Silou, která uvádí srdce věřících do harmonie se Srdcem Kristovým, a která je uschopňuje k tomu, aby milovali bratry tak, jak je miloval On.¹²⁰ Celý Kristův pozemský život pulsovala církev v Kristově Srdci. Od okamžiku, kdy se toto Srdce otevřelo dokořán a „zviditelnilo“ velikost své lásky, pulsuje Srdce Ježíšovo působením Ducha svatého v jeho církvi.¹²¹

3.2.3 Úcta k Ježíšovu Srdci aneb úcta od srdce k Srdci

Představuje-li Srdce Ježíšovo celý skrytý vnitřní život a celou živou osobnost Krista v jeho tajemné podstatě, je-li středem Bohočlověka, pak v tomto Srdci nachází svůj střed i boholidská láska. Jinými slovy láska jako pravá podstata osobnosti¹²² zaujímá centrální místo v tomto Středu.¹²³ Proto není mylné tvrzení, že Ježíšovo tělesné Srdce je nejuvěrnějším symbolem jeho lásky, ale bez výše uvedených souvislostí by bylo toto tvrzení samo o sobě nedostatečné.

Celistvý pohled na Ježíšovu osobu i na jeho Srdce vyžaduje, aby nebyl zohledňován jen jeho intelekt a vůle, ale také jeho city, které jsou neoddělitelné od jeho vnitřního života.¹²⁴ „...Srdce Vykupitelovo: to živé Srdce nadané citovou schopností tak jako naše srdce (...) je (...) také symbolem smyslových hnutí. Vždyť Tělo Ježíše

¹¹⁸ Srov. ŠPIDLÍK Tomáš: Teilhard de Chardin, in: Pierre Teilhard de Chardin – svatá hmota, Olomouc: Centrum Aletti – Refugium, 2005, s. 171 - 174.

¹¹⁹ Srov. TEILHARD DE CHARDIN Pierre: Vesmír a lidstvo, s. 220.

¹²⁰ Srov. BENEDIKT XVI: Encyklika *Deus caritas est*, Praha: Paulínky, 2006, čl. 19.

¹²¹ Srov. SANNA I[...]: Nějsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 576.

¹²² Srov. ČEMUS Richard: Pojem srdce u Borise Vyšeslavceva, in: Tajemství srdce, Olomouc Velehrad: Refugium – Centrum Aletti, 1998, s. 47 (26 – 73).

¹²³ Srov. tamtéž, s. 50 - 51.

¹²⁴ Srov. ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce, s. 24 (5 - 25).

Krista, vytvořené v lůně blahoslavené Panny Marie působením Ducha svatého, má citovou schopnost a vnímavost nejvyšší dokonalou, mnohem dokonalejší, než kterékoliv lidské tělo.¹²⁵ V Ježíšovu Srdci jsou tedy city v dokonalé harmonii s celým jeho bytím, jsou vyjádřením jeho čisté lásky. Také naše city mají být zbožštěny, zduchovněny k obrazu Srdce Ježíšova.¹²⁶ „...křesťanská zbožnost zahrnuje smysly, jež od srdce přijímají svůj řád a svou jednotu, (...) zahrnuje city, jež mají v srdci svůj střed. Ukazuje se, že takováto v srdci soustředěná zbožnost odpovídá obrazu křesťanského Boha, který má srdce...“¹²⁷ Má-li být po vzoru Boholidského Srdce pro-existence, láska podstatou křesťanského života, pak musí tato láska obsahovat všechny svoje rozměry a zahrnovat v sobě prvek vzestupný i sestupný, vášnivě hledající a přijímající *erós* i obětující se a vzdávající *agapé*.¹²⁸ Po vzoru Srdce Ježíšova tak křesťanství zdaleka není jen náboženstvím osvíceného rozumu či vůle, ale je i náboženstvím vášnivého citu. Je náboženstvím lásky, přesněji řečeno náboženstvím srdce.

3.2.4 Ježíšovo Srdce v dokumentech Druhého vatikánského koncilu

Přestože dokumenty Druhého vatikánského koncilu o Ježíšovu Srdci výslovně nemluví, neznamená to, že by koncil toto tajemství ignoroval. Jestliže se sněm ve svých dekretech ani jednou zřetelně o této úctě nezmínil, ani se ve svých veřejných slavnostech a pobožnostech k Ježíšovu Srdci přímo neobrátil, byl si patrně vědom, že tato úcta procházela krizí a chtěl věřícím v tomto ohledu ponechat naprostou svobodu.¹²⁹

Implicitně ovšem tato úcta v koncilních dokumentech přítomna je. Právě v duchu svobody odkazuje deklarace *Dignitatis humanae* na Krista tichého a pokorného srdcem, který nikoho nenutí, aby odpověděl na jeho povolání, ale jako služebník, který nalomenou třtinu nedolomí a doutnajícím knot neuhasí, chce ustanovit své království lásky a mírnosti (Srov. DH 11). Na jiném místě zase koncil představuje misionářskou spiritualitu jako tu,

¹²⁵ PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, s. 31 - 32.

¹²⁶ Srov. ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce, s. 24.

¹²⁷ RATZINGER Joseph: Hledět na Probodeného, s. 46.

¹²⁸ Srov. BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, Praha: Paulínky, 2006, čl. 6 - 7.

¹²⁹ Srov. RAHNER Karel: Muž s probodeným srdcem, in: Božské Srdce, s. 154 – 155 (154 – 161).

kteřou charakterizuje následování Mistra, jenž se zřekl sám sebe a vzal na sebe přirozenost služebníka tichého a pokorného srdcem. Misionář má právě tímto způsobem ukazovat, že Ježíšovo jho netlačí a jeho břemeno netíží (srov. AG 24).

V pastorační konstituci o církvi v dnešním světě je zdůrazněn antropologický rozměr Kristova tajemství. Tajemství člověka se zjevuje v tajemství vtěleného Slova, Ježíše Krista, který „lidskýma rukama pracoval, lidskou myslí přemýšlel, lidskou vůlí jednal, lidským srdcem miloval“ (GS 22). Jiné texty pak odkazují na otevřenou ránu v Kristově boku jako na počátek zrodu církve. V tryskající krvi a vodě spatřují záruku růstu tohoto zárodku Božího království na zemi a opakovaně se noří do Velikonočního tajemství jako do tajemství našeho vykoupení a daru Ducha svatého (srov. SC 5; LG 3; GS 37 - 38).

4. DŮLEŽITÉ ASPEKTY ÚCTY K JEŽÍŠOVU SRDCI V JEJICH PRAKTICKÉM VÝZNAMU

Biblický základ, učení magisteria církve, mystické zkušenosti světců (v čele se svatou Markétou Marií Alacoque), zdravý smysl věřících, minulé i současné teologické reflexe týkající se Srdce Bohočlověka, to všechno tvoří nesmírné bohatství odkazující na praktický význam úcty k Ježíšovu Srdci. Přestože velikost tajemství Ježíšova Srdce nelze zvětšovat ani plně vystihnout lidskými slovy, skutečnost Kristova vtělení nám paradoxně umožňuje, abychom se v každé době pokoušeli nacházet a nazývat význam tohoto tajemství pro náš každodenní život a snažili se ho vyjádřit jazykem blízkým konkrétní mentalitě se zohledněním znamení dané doby. Proto se nyní pokusíme formulovat alespoň některé důležité aspekty úcty k Ježíšovu Srdci v jejich praktickém významu.

4.1 Satisfakční spiritualita nebo spíše spiritualita milosrdenství a smíření?

Přes změnu přístupu v úctě k Ježíšovu Srdci, započatou encyklikou Pia XII. *Haurietis aquas* a pokračující inspirativními teologickými pojednáními dalších let, můžeme konstatovat, že vědomé prožívání této úcty křesťany je spíše stále ještě v krizi. Často je totiž tato úcta spojována se způsobem uvažování a mluvy, které jsou už v dnešní době překonány.¹³⁰ Pozůstatky zúženého prožívání spirituality Ježíšova Srdce z 19. i počátku 20. století, kdy byla tato spiritualita přehnaně zatížena myšlenkou zadostiučinění, začínají být nepřijatelné nejen pro pravoslavné teology,¹³¹ ale i pro široký okruh katolických křesťanů. Pohled upřený na Ježíšovo Srdce tak ztrácí svoji přitažlivost. Proto právem musíme hledat nové způsoby, jak tuto spiritualitu „očistit“ a ukázat její věčnou aktuálnost.

¹³⁰ Srov. SANNA I[...]: Něžsvětější Srdce Ježíšovo, in: Slovník spirituality, s. 573.

¹³¹ Srov. ČEMUS Richard: Pojem srdce u Borise Vyšeslavceva, in: Tajemství srdce, s. 53.

4.1.1 Důraz na satisfakční rozměr úcty k Ježíšovu Srdci v posledních stoletích

Jak jsme už dříve zmínili, prožívání úcty k Ježíšovu Srdci v posledních stoletích podstatně ovlivnila zjevení, kterých se dostalo svaté Markétě Marii Alacoque. Nesmíme však zapomínat, že Pán promlouval ke světicí v době, která byla silně ovlivněna jansenistickým smýšlením. Jansenismus stavěl zcela zásadním způsobem na satisfakční teorii a jeho mentalita pronikla do povědomí širokého kruhu věřících. Navíc téma odčinění i pojmy typu: „panovník“, „nevděční poddaní“, „spravedlivý hněv“, „hrozba trestu“, apod., souvisely s tehdejší monarchistickým uspořádáním společnosti.¹³²

Ani Markéta proto nemohla vyjádřit milosti, kterých se jí dostalo, bez stínu dobového myšlení. Ona však, na rozdíl od jansenistů, kteří kladli důraz na přísnou kající praxi před zrakem spravedlivého Boha, „obětuje“ Otci jako náhradu za nedokonalosti své i ostatních lidí Ježíšovo Srdce. Světice nebyla s to překročit představu Boha, který svou spravedlnost uplatňuje tím, že vyžaduje „náhradu“.

Ale tento Bůh je v jejích očích zároveň milosrdným Otcem, který nám možnost této „náhrady“ sám poskytl, když nám dal Srdce svého milovaného Syna (srov. MD 97). Podobným prožíváním satisfakční spirituality Markéta otevřela cestu k přenesení důrazu z přednostní vnímavosti Boží spravedlnosti k vnímavosti Boží lásky.

Silný důraz na smírcí rozměr úcty k Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu však přetrvával i nadále. Stačí nahlédnout do předkoncilní literatury na dané téma. Zastánci zmíněné úcty měli ve spojení s Ježíšovým Srdcem vynahradiť Bohu všechny urážky hříšníků a ochotným přinášením či přijímáním obětí zadostiučinit Spravedlivému Bohu Otci za urážky, kterých se dostalo jemu i jeho Synu.¹³³ Podobný důraz však můžeme nalézt i v některých pozdějších modlitebních brožurách a publikacích.¹³⁴

V modlitební knize jedné řeholní kongregace stojí: „Život smírné oběti proto právem můžeme nazvat nejkrásnějším květem v zahradě Srdce Ježíšova a vrcholem úcty k němu; neboť smírné oběti nejlépe chápou ducha pobožnosti k božskému Srdci Páně;

¹³² Srov. LE BRUN Jacques: Svatá Markéta-Marie Alacoque, in: Božské Srdce, s. 115 (107 – 117).

¹³³ Srov. OLIVA Arnošt: Srdce Ježíšovo zdrojem útěchy, Praha: Československá akc. tiskárna, 1926, s. 55.

¹³⁴ Srov. ZANNINI P[...] F[...]: Pět trnů Králova Srdce, in: Světlo 47 (2008) 8.

dokazují mu lásku nejen slovy, ale i skutky: praktickým obětováním sebe samých.¹³⁵ Dokonce i v současném mešním kancionálu se vyskytují písně a modlitby v podobném duchu. „Tys kopím probodeno, / z tvé rány proudí krev, / jíž, spásy naší ceno, / nám hasíš Boží hněv.“¹³⁶ A v závěrečné modlitbě k litaniím k Nesvětějšímu Srdci stojí: „Všemohoucí věčný Bože, pohleď na Srdce svého milovaného Syna, shlédni na chvály a dostiučinění, které ti přináší za nás hříšníky; usmíř se a odpusť nám, když skrze ně prosíme o tvé milosrdenství.“¹³⁷

Podobný postoj však stále staví Boha do pozice „uraženého Otce“, který potřebuje usmířit, který by zdarma daným odpuštěním popíral svou spravedlnost a nebyl by věrný sám sobě. Taková představa Boha je o to přesvědčivější, když je prezentována tak, že tento Otec nehledá „spravedlnost“ a náhradu kvůli sobě, ale kvůli zneuznané lásce svého Syna. Je to však skutečně Bůh Otec, který potřebuje usmířit a touží obnovit svoji či Synovu čest, nebo jsme to my, kdo potřebujeme usmíření i uzdravení a Otec nám je touží ve svém Synu darovat?¹³⁸

Tradiční teologie sice v návaznosti na biblickou mluvu používá pojetí hříchu jako urážky Boha (srov. KKC1440.1850), ovšem ve smyslu, jak to objasňuje svatý Tomáš Akvinský: „Neurážíme Boha, leč tím, že konáme proti svému vlastnímu dobru.“¹³⁹ Jde tedy nakonec o Boží lásku, která nemůže snést, že si hříchem ubližujeme, nikoli že by Bůh sám „trpěl“ naším hříchem.¹⁴⁰ Chceme-li se ve vztahu k Bohu vyhnout určité analogii s trinitární herezí markionismu, neměla by v uvedené modlitbě zaznívat spíše prosba „usmíř nás“?¹⁴¹ Právě Ježíšovo Srdce otevřené dokořán je nejlepším důkazem Otcovy touhy usmířit nás se sebou a uzdravit nás od nemoci hříchu. Jak píše apoštol: „...v Kristu

¹³⁵ SCHMID Max: Vrchol úcty k Srdci Ježíšovu, Brno: Nákladem sester Neposkvrněného Početí Panny Marie, 1991, s. 7.

¹³⁶ Kancionál, Praha: Katolický týdeník, 2003, píseň 702, s. 519.

¹³⁷ Tamtéž, s. 99.

¹³⁸ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a spasitel, s. 272 - 276.

¹³⁹ AKVINSKÝ Tomáš: Summa contra Gentiles 3,122; cit. dle <http://ktf.cuni.cz/~kohut/st/schema3.doc>, (25. 6. 2010)

¹⁴⁰ Aplikace lidského pojetí „urážky“ na Boha by odporovala principu Boží neměnnosti. Srov. CHAPELLE Albert: Le péché, offense de Dieu, et l'immutabilité divine, in: Nouvelle Revue Théologique 131 (2009), s. 87 - 99.

¹⁴¹ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Jako v nebi, tak i na zemi, Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP - Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 189, 231 - 234.

Bůh usmířil svět se sebou“ (2 K 5,19a). Vždyť Otec je „prvním Odpouštějícím, protože smrt Syna je pro něj čímsi těžším, než by mohla být jeho vlastní smrt. Ukřižovaný vtělený Boží Syn se tak stává tou nejdokonalejší ikonou Boží uzdravující, posvěcující a zbožšťující lásky.“¹⁴²

Zadostiučinění však můžeme chápat jako kající postoj srdce, touhu nést s milovaným jeho bolesti, soucítit, až ztotožňovat se s tím, kdo je odmítán, a odpovídat na jeho lásku a odpuštění svou láskou. A právě takové plné zadostiučinění mohlo Bohu Otci plně přinést za nás za všechny pouze Srdce vtěleného Syna, Srdce dokonalého „kajícníka“.¹⁴³

Takové zadostiučinění má podobu čisté lásky, protože je odrazem čisté lásky Otce. A každá láska, projevena Otci prostřednictvím Syna, je zadostiučiněním za hřích, ničí moc hříchu v nás i ve světě.¹⁴⁴ Podobný způsob zadostiučinění intuitivně vnímala i svatá Markéta, když se přidává ke chvalozpěvu serafů a noří do milosrdné lásky Kristova Srdce. K participaci na takovém způsobu zadostiučinění, kterému předchází Boží odpuštění a jež charakterizuje kající, soucitný a milující postoj Ježíšova Srdce, je povolán každý z nás. A takové zadostiučinění nese plody opravdového smíření s Bohem i druhými lidmi. „To všecko je z Boha, který nás smířil sám se sebou skrze Krista a pověřil nás, abychom sloužili tomuto smíření“ (2 K 5,18).

4.1.2 Milosrdenství jako stěžejní rys spirituality Ježíšova Srdce

Ve třetí kapitole jsme došli k závěru, že už skrze poselství Starého zákona nám „Bůh smlouvy“ zjevuje své milosrdné srdce, které se nepřestává sklánět k chybujícím člověku (srov. Oz 11,8). Milosrdenství jako nejdokonalejší přívlastek Boží ve vztahu

¹⁴² POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a spasitel, s. 274.

Proto také (jazykově i teologicky) zcela správně překládá ČEP verš 2 K 5,20 slovy: „Jsme tedy posly Kristovými, Bůh vám domlouvá našimi ústy; na místě Kristově vás prosíme: *dejte se smířit* s Bohem!“, a nikoli „*smířte se* s Bohem“, jak se namnoze setkáváme v jiných verzích (např. i v dosavadním liturgickém překladu). Smíření je dílem Božím, které odstraňuje překážku na straně lidí, nikoli dílem lidským, které by odstraňovalo překážku na straně Boží!

¹⁴³ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a spasitel, s. 274.

¹⁴⁴ Srov. BERNARD Charles André: La spiritualità del Cuore di Cristo, s. 79 - 80.

k člověku¹⁴⁵ se plně zjevuje v tajemství Ježíšovy osoby. Kristus je vtěleným milosrdenstvím. Ukazuje nám, jakým způsobem je láska přítomna ve světě, jenž je poznamenán lidskou slabostí, utrpením a hříchem. Charakteristikou této tvůrčí podoby lásky je přikrývat množství hříchů (srov. Př 10,12b), vydobývat dobro zpod násů zla, znovu oceňovat člověka po jeho selhání a navracet mu jeho ztracenou důstojnost.¹⁴⁶ Vrcholné zjevení této lásky můžeme tedy spatřovat ve Velikonočním tajemství.

Také mystička z Paray popisuje Ježíšovo Srdce jako nevyčerpatelný proud milosrdenství, který očišťuje hříšníky, přináší pomoc všem trpícím i těm, kdo se namáhají na cestě dokonalosti a neúnavně vybízí k postoji důvěry ve vztahu k němu (srov. MD 54.132). Často ve svých dopisech, jejichž hlavním tématem je vždy Ježíšovo Srdce, uvádí známou modlitbou, počáteční slova žalmu 89: *Misericordias Domini in aeternum cantabo* (srov. MD 89; Ž 89,2). V tomto poselství světice zaznívá ozvěna Kristových slov: „Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším“ (Mt 11,28-29).

Spolu se svatou Markétou jsme i my povoláni, abychom se ponořili do této milosrdné lásky, abychom ji přijímali a v její síle prokazovali milosrdenství. Ježíšovo Srdce je pro nás skutečnou školou milosrdenství a primární cestou zbavování se iluze přísného a nelidského Boha. „Vše totiž, co tvoří "patření na Krista" v živé víře a učení církve, přivádí nás blíže k "patření na Otce" ve svatosti jeho milosrdenství. Je zjevné, že církev tehdy nejvíce hlásá a uctívá Boží milosrdenství, když se uchyluje ke Kristovu srdci. Neboť když se přibližujeme ke Kristu v tajemství jeho srdce, můžeme tak setrávat v tomto ústředním a zároveň lidem nejsnáze přístupným bodě zjevení milosrdné lásky Otcovy, které tvoří nejniternější část mesiášského poslání Syna člověka.“¹⁴⁷ Právě Ježíšovo Srdce nám zjevuje, že spravedlnost a milosrdenství se nevyklučují, ale že Bůh je spravedlivý, protože je milosrdný.¹⁴⁸ „Jen Kristovo srdce, jež zná hlubiny lásky svého Otce, nám mohlo zjevit propast jeho milosrdenství způsobem plným veliké prostoty a krásy“ (KKC 1439).

¹⁴⁵ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Dives in misericordia*, Praha: Zvon, 1996, čl. 13.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, čl. 2 – 3. 6.

¹⁴⁷ JAN PAVEL II.: Encyklika *Dives in misericordia*, čl. 13.

4.1.3 Solidarita a soucit projevené v Kristových ranách

Je-li tajemství Ježíšova Srdce nejlepším obrazem milosrdné lásky Boží, je také nejlepším vyjádřením Božího soucitu a solidarity se zranitelným člověkem. Hospodinův soucit s Izraelem (srov. Ž 106,45) vyvrcholil ve vtělení, životě, smrti a oslavení Božího Syna. Ježíš, který „lidskýma rukama pracoval, lidskou myslí přemýšlel, lidskou vůlí jednal, lidským srdcem miloval“ (GS 22), navrátil člověku ztracenou důstojnost do té míry, že nyní můžeme v slabostech či utrpeních druhých i vlastních a v bolestech světa rozpoznávat také Kristovy rány.¹⁴⁹ Adorace Ježíšova Srdce nás tedy vede k úžasu nad velikostí tajemství člověka, kterého Bůh svobodně miluje až do krajnosti. Tato adorace pak musí spontánně vyústit ve službu potřebným. Srdce Ježíšovo je navždy „zárukou veškeré solidarity, kterou Ježíš, člověk se srdcem, projevuje lidem, kteří mají srdce.“¹⁵⁰

Solidarita s potřebnými po vzoru Ježíšova Srdce dále v praxi znamená s vědomím hříšníka, přijímat hříšníky. Tuto solidaritu s hříšníky bytostně zakoušela také svatá Markéta, když prožívá podíl na Kristově smrtelném zápase (srov. MD 135). Probodené Srdce nás učí otevřít ve svém srdci prostor druhému a podstoupit riziko zranitelnosti.¹⁵¹ Podobný postoj pěkně vyjadřuje Karel Rahner, když vykresluje obraz „kněze zítřka“: „Kněz zítřka bude člověkem, jehož povolání se jen horkotěžko obhájí před světem (...) dá zvítězit Bohu, i kdyby sám podlehl (...) bude mužem s probodeným srdcem. Probodne ho svět bez Boha i vlastní neúspěchy. Probodne ho bláznovství lásky a vědomí vlastní ubohosti. On sám však bude pevně věřit, že jen takovýmto srdcem může proudit síla jeho poslání. Autorita jeho úřadu, platnost jeho slova a účinnost svatosti budou s milostí Boží spásonosnými jen tehdy, když přejdou k lidem přes takovéto srdce“.¹⁵² Zdá se mi, že podobný obraz můžeme aplikovat na každého autentického „křesťana zítřka“. Soucit a solidarita Ježíšova Srdce znamená víc než pouhé vcítění se. Znamená vytrvale vydávat

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, čl. 14.

¹⁴⁹ Srov. HALÍK Tomáš: *Dotkni se ran*, s. 11 - 23.

¹⁵⁰ Srov. KRENN Kurt: *Teologické základy úcty k srdci Ježíšovu*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995, s. 10.

¹⁵¹ Srov. HALÍK Tomáš: *Dotkni se ran*, s. 51 - 52.

¹⁵² RAHNER Karel: *Muž s probodeným srdcem*, in: *Božské Srdce*, s. 157.

svůj život za své bratry a sestry, a to můžeme dokázat jen v síle Srdce, které se za nás dokonale vydalo.

4.2 Jednota a celistvost jako důsledek úcty k Ježíšovu Srdci

Když jsme se zabývali biblickými a teologickými východisky úcty k Ježíšovu Srdci, dotkli jsme se skutečnosti tajemství jednoty. Jednoty všech aspektů lidské osoby, jednoty božství a lidství, jednoty Těla Kristova. Intuitivně tak tušíme, že úcta k tomuto Srdci nám může být více než světlem na cestě k osobní integritě i k jednotě mezi sebou navzájem.

4.2.1 Ježíšovo Srdce jako východisko komunikace, společenství i sjednocení

Ke vnímání Ježíšova Srdce jako východiska komunikace nás opravňuje fakt, že se jedná o Srdce Bohočlověka, o Srdce věčného Slova. Jestliže se v osobě Krista hypostaticky spojuje pravý Bůh a pravý člověk, pak je jeho Srdce centrálním místem tohoto spojení, stejně jako je centrálním místem jeho osoby. Toto spojení sice v jistém smyslu paradoxně překračuje rámec komunikace, protože Bůh a člověk už zde nejsou dva, ale Jeden. Současně je však jejím dokonalým naplněním, poněvadž Osoba Syna, přestože je v dokonalé jednotě s Osobou Boha Otce i Duchu svatého, nepřestává s nimi být zároveň v neustálém dialogu lásky. Pohled na Ježíšovo Srdce nás tedy může uvádět do tajemství vlastní identity, kterou charakterizuje bytí ve vztahu, povolání k dialogu a ke společenství a sjednocení s Bohem i s druhými lidmi.

Ježíš je i jako pravý člověk v neustálém rozhovoru s Otcem, v neustálém úkonu modlitby. Jestliže je modlitba mnohými křesťanskými velikány definována jako povznesení mysli (*nous*) nebo spíše srdce k Bohu,¹⁵³ pak právě při pohledu na Ježíšovo Srdce se můžeme naučit, co znamená opravdová modlitba. Lépe řečeno: Ježíšovo Srdce nás v síle Duchu svatého učí modlit se. Jen ono nám může dát podíl na své modlitbě a v konečném důsledku nás přivést k pravému sjednocení s Bohem. Proto, jak nám

¹⁵³ Srov. ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce, s. 12.

dokazuje historie, ten, koho se zmocní Ježíšovo Srdce, je skutečným mystikem. Také v tomto smyslu je pravdivá vize, že autentická úcta k Srdci Ježíšovu bude úctou mystiků.¹⁵⁴

Naše sjednocení s Bohem je tedy závislé na sjednocení s Kristem. Ze sjednocení s Kristem však vyplývá i sjednocení s jeho Tělem, tedy sjednocení se všemi, kteří toto Tělo tvoří či jsou k němu jakkoli přidružení. „Communio s Kristem je nutně také komunikací se všemi, kteří mu patří: Stávám se tak částí onoho nového chleba, který on vytváří v transsubstanciaci veškeré pozemské skutečnosti.“¹⁵⁵ Ježíšovo Srdce je skutečným základem a středem společného slavení eucharistie i předpokladem mezilidských vztahů. Je místem setkání, které neomezuje prostor ani čas. A můžeme-li participovat na kajícím, milosrdném i solidárním postoji tohoto Srdce, stane se nám také vzorem i místem přímluvné modlitby za ty, se kterými nás spojuje.

V tomto kontextu můžeme snáze pochopit, že eucharistická úcta a úcta k Srdci Ježíšovu spolu úzce souvisejí a vzájemně se podporují. To dobře chápala také svatá Markéta Marie Alacoque, když vnímala každý nedostatek úcty a lásky k Tělu a Krvi Páně jako zranění Ježíšova Srdce (srov. MD 84). Ve zjeveních, kterých se jí dostalo, sám Ježíš poukázal na spojitost obou tajemství (srov. MŽ s. 85). V době světice, kdy věřící přistupovali ke svatému přijímání velmi zřídka, měla praxe pobožnosti devíti prvních pátků v měsíci nemalý vliv na obnovení účasti na svátostech pokání a eucharistie.¹⁵⁶

Také v současnosti může tato praxe, uskutečňovaná vhodným pastoračním způsobem, přinášet hojné duchovní plody a může vnést do našeho života ovoce komunikace, jednoty a smíření, za předpokladu, že se vyhne pověřivému přístupu k Ježíšovým příslibům a zachová si otevřenost vůči jiným formám uctívání tajemství Ježíšova Srdce.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Srov. RAHNER Karel: *La devozione al s. Cuore*, Roma: Edizioni Paoline, 1977, s. 10; cit. dle SANNA I[...]: *Nějsvětější Srdce Ježíšovo*, in: *Slovník spirituality*, s. 573.

¹⁵⁵ RATZINGER Joseph: *Hledět na Probodeného*, s. 68.

¹⁵⁶ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*, čl. 171

¹⁵⁷ Srov. *tamtéž*.

4.2.2 Ježíšovo Srdce, jako cesta k osobní integritě

Už vícekrát jsme došli k závěru, že srdce je mnohem víc než sídlo citů, stejně jako je víc než sídlo intelektu a vůle či psychologických funkcí. Naše srdce zahrnuje celou naši bytost, je vyjádřením našeho „já“. Právě v srdci se setkávají všechny rozměry našeho bytí. Srdce je místem jejich vzájemných vztahů. „Srdce jako orgán náboženského vnímání musí být odlišeno od duše, rozumu, ducha, od vědomí vůbec. Je hlubší a tak říkajíc centrálnější než psychologické centrum vědomí. Srdce je středem nejenom vědomí, ale také nevědomí, nejenom duše, ale také ducha, nejen ducha, ale i těla, nejen rozumem uchopitelného, ale i nepochopitelného; jedním slovem, srdce je absolutním středem.“¹⁵⁸

Každý střed však odkazuje na skutečnost určité vyváženosti krajních poloh. Můžeme uvést několik příkladů aplikace tohoto principu v teologii. Ctnost je dle Aristotela ve středu dvou krajností. Štědrost tak stojí mezi lakotou a rozhazovačností.¹⁵⁹ Pravověří v sobě v jistém smyslu zahrnuje všechny hereze neboli je uprostřed všech herezí.¹⁶⁰ Je-li tedy srdce středem našeho bytí, bude v sobě mimo jiné zahrnovat i jistou vyváženost mezi rozumem a citem.

V podstatě existují tři cesty přístupu k tajemství Ježíšova Srdce, které se vzájemně nevyklučují. Cesta lidová, cesta filosofů a teologů, cesta mystiků. Každá z těchto cest bez vztahu k dalším dvěma má svá úskalí.¹⁶¹ V těchto přístupech můžeme vytušit důraz na složku citovou, rozumovou a na zkušenostní poznání. Jestliže se zralost lásky vyznačuje tím, že „zahrnuje všechny schopnosti člověka a pojímá do sebe, abychom tak řekli, člověka v jeho celistvosti“,¹⁶² pak i autentická úcta k Ježíšovu Srdci v sobě bude zahrnovat všechny zmíněné prvky. Nebo spíše naopak, od zralé lásky Ježíšova Srdce se můžeme učit, právě vyváženosti a zralosti.

¹⁵⁸ ČEMUS Richard: Pojem srdce u Borise Vyšeslavceva, in: *Tajemství srdce*, s. 42.

¹⁵⁹ Srov. SKOBLÍK Jiří: *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 1997, s. 110.

¹⁶⁰ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 229.

¹⁶¹ Srov. HALÍK Tomáš: *Dotkni se ran*, s. 42 – 50. Autor zde píše o dvou cestách. Cestu filosofů a teologů prezentuje současně jako cestu mystiků.

¹⁶² BENEDIKT XVI: *Encyklika Deus caritas est*, čl. 17.

4.2.3 Znovuobjevení důležitosti zdravého zapojení afektivní složky do pastorace i do prožívání křesťanské spirituality

V této souvislosti je třeba zmínit, fenomén jistého nedocení afektivní složky v dnešní pastoraci.¹⁶³ Inspirací ke změně této skutečnosti nám může být východní spiritualita, která byla nazvána též jako „škola citu“.¹⁶⁴ „Člověk z lidu nechce spekulovat, ale chce pocítit milost v nitru srdce.“¹⁶⁵ Upřímný pláč nad tajemstvím Ježíšova Srdce často znamená víc než veškeré rozumové přemítání. Rozum totiž není sídlem komunikace, ani nevstupuje nutně sám o sobě do vztahu s druhou osobou. Jednostranně rozvinutá racionalita může ve skutečnosti znamenat strach nechat se milovat.¹⁶⁶ Úcta k Bohu i k druhému člověku předpokládá osobní oddanost a tuto oddanost logicky charakterizuje také citový rozměr.¹⁶⁷ V této souvislosti není bez zajímavosti, že nový podnět úcty k Ježíšovu Srdci dávaly v historii často ženy.¹⁶⁸ Přesto tato úcta není v žádném případě úctou zženštelou. Stačí připomenout, že se jedná o spiritualitu láskyplného, tedy i probodeného Srdce. Jestliže je Ježíš „Mužem lásky“, pak je také „Mužem bolesti“.¹⁶⁹ Alergická reakce mnohých křesťanů na výraz „Srdce Ježíšovo“ je často paradoxně spíše postojem citovým než rozumovým.¹⁷⁰ Nechceme-li upadnout do racionalismu, který donekonečna rozebírá věci často bez jakéhokoli užitku pro lidskou osobu, měli bychom v sobě podporovat schopnost zdravého citu.¹⁷¹

Při všem, co bylo uvedeno, však nesmíme zároveň zapomínat, že cit *nepředstavuje celou* podstatu lásky. „Cit může být nádhernou počáteční jiskrou, není to však plnost lásky.“¹⁷² Aby se cit stával součástí skutečné lásky, musí vstoupit do procesu očišťování

¹⁶³ Srov. AMBROS Pavel: Obnova úcty nejsvětějšího Srdce Ježíšova, in: Božské Srdce, s. 195.

¹⁶⁴ Srov. ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce, s. 12.

¹⁶⁵ ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce, s. 12.

¹⁶⁶ Srov. ALTRICHTER Michal: Teologie slzy, in: Božské Srdce, s. 172 - 182.

¹⁶⁷ Srov. BERNARD Charles André: La spiritualità del Cuore di Cristo, s. 15 - 16.20.

¹⁶⁸ Srov. ŽÁK Emanuel: Řeči o nejsvětějším srdci Páně, Praha: Cyrillo-methodějské nakladatelství, 1923.

¹⁶⁹ Srov. STŘÍŽ Antonín: Úvod, in: Vlastní životopis svaté Markéty Marie Alacoque, s. 11.

¹⁷⁰ Srov. ARRUPE Pedro: O Božském Srdci v promluvě *Zakořenění a upevnění v lásce*, in: Božské Srdce, s. 162 – 164.

¹⁷¹ Srov. ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce s. 20 - 21.

¹⁷² BENEDIKT XVI: Encyklika *Deus caritas est*, čl. 17.

a zrání, musí se stát sám sebou.¹⁷³ Bez tohoto očistného procesu by byl odsouzen k identitě povrchního sentimentalismu, který je (nejen racionalisty) právem odsuzován. Vyhraněný afektivní postoj, který by představoval odtržení jakékoli formy úcty od střízlivého liturgického života církve nebo by odmítal obohatit se doktrinálním vzděláním, by měl katastrofální důsledky, protože by zaměřoval více svou pozornost na historické a obrazné podmínky vzniku dané úcty, než na její podstatu. Abychom zabránili omezení autenticky náboženského smyslu, je třeba dosahovat mnohem hlubší afektivní úrovně. Takové úrovně, která je zakořeněna v teologálním životě víry, naděje a lásky, v pravém slova smyslu nadpřirozené a afektivní.¹⁷⁴ Úrovně, jež má své zakotvení v srdci.

„Srdce člověka je vždy neznámou krajinou, kterou objeví jen budoucnost. Právě proto pochopit úctu k Ježíšovu Srdci ve víře, naději a lásce je stále nové dobrodružství, které se završí jen tehdy, když člověk odkryje své vlastní srdce a zjistí, že tato děsivá hloubka je plná Boha.“¹⁷⁵ K tomuto dobrodružství poznání a lásky, je osobně pozván každý z nás.

¹⁷³ Srov. tamtéž.

¹⁷⁴ Srov. BERNARD Charles André: *La spiritualità del Cuore di Cristo*, s. 20 - 21.

¹⁷⁵ RAHNER Karel: *Muž s probodeným srdcem*, in: *Božské Srdce*, s. 160.

ZÁVĚR

Život člověka v sobě zahrnuje množství rozličných rozměrů. Způsob prožívání těchto životních rozměrů se odráží na vztahu člověka k sobě samému, k druhým lidem i ke stvoření a u křesťana v neposlední řadě i na vztahu k Bohu. Jestliže jeden rozměr křesťanského života výrazně dominuje na úkor ostatních, býváme svědky deformovaných, někdy až karikujících životních postojů, často uzavřených vůči bohatství druhého. Za takové škodlivé postoje v křesťanském životě můžeme považovat jak *striktní intelektualismus*, tak i *slepý sentimentalismus*. Podobné krajní pozice odebírají životu křesťana autentičnost i zdravou přitažlivost. Přesto mají rozum i emoce v duchovním životě své nezastupitelné místo. S tímto předporozuměním jsme se snažili nalézt odpověď na otázku: Jak navrátit „jiskru“ žitému křesťanství a neupadnout přitom do kýčovitého sentimentalismu?

Východiskem při hledání odpovědi na tuto otázku nám měl být pohled upřený na Ježíšovo Srdce a na prožívání úcty k němu v *dějínách Božího lidu*. S tím však souvisela otázka, zda může mít tato úcta praktický dopad na život křesťana přelomu 20. a 21. století a zda není úcta k Ježíšovu Srdci, výrazně ovlivněna zjeveními, kterých se dostalo svaté Markéty Alacoque, onou sentimentální karikaturou, zda už takřikajíc „nevyčpěla“.

Z historického hlediska jsme došli k závěru, že úcta k Ježíšovu Srdci má své pevné opodstatnění v Písmu a je hluboce zakotvena v křesťanské tradici. Tato úcta charakterizovala *spiritualitu mnohých mystiků* a střídavě na sebe brala formy bližší pašijové zbožnosti nebo kontempace Boží lásky. *Nového výrazu* nabyla u *svatého Jana Eudese*, který ji vnímal jako účast na hnutích Kristova Srdce, a *především u svaté Markéty Marie Alacoque*, a stala se účinnou zbraní proti jansenismu i jiným bludným naukám tehdejší doby. Zjevení, kterých se Markétě dostalo, a jejich interpretace výrazně ovlivnila prožívání úcty k Ježíšovu Srdci posledních století.

Krise této úcty vyvolala potřebu vrátit se k jejím biblickým kořenům i do kontextu celé církevní Tradice a osvobodit ji od přílišné vázanosti na zjevení v Paray. Přestože výrazové formy prožívání úcty k Ježíšovu Srdci patrně musí nabírat nových podob, spolu s Karlem Rahnerem se domnívám, že tato úcta se znovu stane spiritualitou mystiků, jimiž budou autentičtí „křesťané zítřka“.

Jisté odpoutání úcty k Ježíšovu Srdci od závislosti na zjeveních svaté Markétě však rozhodně neznamená, že nám poselství této světice nemá co říci. Právě ona je učitelkou přebývání v Ježíšově Srdci, nepřestává se nořit do výhně této čisté lásky a vycházet z ní vždy nově přetvořena (srov. MD 133). V této spiritualitě *vědomého přebývání v Ježíšově Srdci, spojování se s ním a jeho vnímání jako místa setkávání s druhými lidmi*, osobně spatřuji největší přínos Markétina poselství.

Abychom však mohli s ještě větším užitekem čerpat z jejího odkazu, museli jsme vzít v úvahu dobový kontext, ve kterém Pán ke světici promlouval, a kterým byla do určité míry ovlivněna. Na tomto základě jsme mohli konstatovat, že úcta k Ježíšovu Srdci je vlivem jansenismu v podstatě až dodnes *zatížena špatně chápaným satisfakčním myšlením*. Díky *lidové formě romantismu* je zase často představována nasládlými ikonografickými a jazykovými vyjádřeními, které nejsou s to odkazovat na hloubku vyznávaného tajemství.

Z teologického hlediska, vycházejícího primárně z biblických kořenů, jsme objevili *srdce jako absolutní střed celé lidské bytosti*, jako místo přebývání pravého „já“, jako místo primární komunikace s Bohem i s druhými lidmi. Vtělení Božího Syna však dalo našemu srdci netušené a nekonečné rozměry. Srdce už není jen místem komunikace s Bohem, ale místem sjednocení Boha a člověka. Právě v Ježíšově Srdci můžeme nahlížet *tajemství jeho sebevydávající lásky i našeho vlastního tajemství*. Protože Ježíšovo srdce se tak stává i naším vlastním tajemstvím, máme mít také účast na jeho smýšlení a citech.

Výsledky biblické i teologické reflexe jsme pak spolu s pokusem o novočtení poselství svaté Markéty aplikovali na život dnešního křesťana. Tímto způsobem jsme došli k závěru, že úcta k Ježíšovu Srdci není jen školou či inspirací k správnému prožívání smíření, milosrdné lásky, vzájemné solidarity, komunikace, jednoty a celistvosti, ale že je *účastí na smíření, milosrdné lásce, solidaritě, komunikaci, jednotě i celistvosti*, které nám přinesl Kristus.

V úctě k Ježíšovu Srdci jsme pak rozpoznali také správně prožívanou *afektivitu*, která je „kořením“ křesťanského života, když je prožívána *v pravé syntéze se všemi ostatními rozměry lásky a v ochotném vztahu s rozumem*. Aby naše afektivita neupadla do kýčovitého sentimentalismu (a později s největší pravděpodobností do zklamání a skepse), musí projít přes srdce, které je víc než sídlem emocí a rozumu, ba dokonce víc než sídlem lásky, protože ono bude žít navždy (srov. Ž 22,27b).

Tajemství Ježíšova Srdce, tajemství absolutního středu Bohočlověka je bezednou hlubinou bytostné Lásky. A v této hlubině se skrývá každý z nás, v této hlubině jsme už nyní společně přítomni.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Pramenná literatura a dokumenty magisteria:

BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, Praha: Paulínky, 2006.

DOKUMENTY II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

JAN PAVEL II.: Encyklika *Dives in misericordia*, Praha: Zvon, 1996.

KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, Praha: Zvon, 1995.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

LEV XIII.: Encyklika *Annum Sacrum*, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 12 - 17.

MARGARET MARIA ALACOQUE: Letters of st. Margaret Maria Alacoque, Franklin: Tan Books & Publishers, 1997.

MARKÉTA MARIE ALACOQUE: Vlastní životopis, Praha: nákladem Dr. Antonína Stříže, 1939.

PÍSMO SVATÉ STARÉHO A NOVÉHO ZÁKONA, český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1995.

PIUS XI.: Encyklika *Misericordissimus Redemptor*, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 51 - 61.

PIUS XI.: Encyklika *Quas primas*, in: POLESZAK Leszek: Serce Jezusa w dokumentach Kościoła, Kraków: Dehon, 2006, s. 57 - 70.

PIUS XII.: Encyklika *Haurietis aquas*, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 18 - 50.

Sekundární literatura:

- ALTRICHTER Michal: Teologie slzy, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 172 - 182.
- AMBROS Pavel: Obnova úcty nejsvětějšího Srdce Ježíšova, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 183 -196.
- ARRUPE Pedro: O Božském Srdci v promluvě *Zakořenění a upevnění v lásce*, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 162 -164.
- AUMANN Jordan: Křesťanská spiritualita v katolické tradici, Praha: Karolinum, 2000.
- BERNARD Charles André: La spiritualità del Cuore di Cristo, Milano: Edizioni Paoline, 1989.
- CABASSUT André: Srdce: Proměna a výměna, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 99 - 106.
- ČEMUS Richard: Našel jsem své srdce!, in: Tajemství srdce, Olomouc Velehrad: Refugium – Centrum Aletti, 1998, s. 5 - 25.
- ČEMUS Richard: Pojem srdce u Borise Vyšeslavceva, in: Tajemství srdce, Olomouc Velehrad: Refugium – Centrum Aletti, 1998, s. 26 - 73.
- DELUMEAU Jean: Reformy Chrześcijaństwa w XVI i XVII W. svazek 2, Warszawa: PAX, 1986.
- HALÍK Tomáš: Dotkni se ran, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- HAMON Auguste: Nejsvětější Srdce, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 64 - 98.
- HOLÁ Jaroslava: Kult srdce Ježíšova, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze KTF, 1999.
- HORÁK Petr: Svět Blaise Pascala, Praha: Vyšehrad, 1985.
- JANSENIUS Cornelius: *Augustinus*, in: HORÁK Petr: Svět Blaise Pascala, Praha: Vyšehrad, 1985, s. 347 - 370.
- JOHNSON Paul: Zrození moderní doby, Praha: Academia, 1998.

- KLOBUŠICKÝ Jan: Předsmrtná agonie sv. Markéty Marie Alacoque: in: Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny, Ústí nad Labem: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005, s. 73 - 91.
- KRENN Kurt: Teologické základy úcty k srdci Ježíšovu, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995.
- LE BRUN Jacques: Svatá Markéta-Marie Alacoque, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 107 - 117.
- OLIVA Arnošt: Srdce Ježíšovo zdrojem útěchy, Praha: Československá akc. tiskárna, 1926.
- PLONGERON Bernard: Zrození republikánského křesťanství, Brno: CDK, 2000.
- POLESZAK Leszek: Serce Jezusa w dokumentach Kościoła, Kraków: Dehon, 2006.
- PORSCH Felix: Malý stuttgartský komentář k NZ – evangelium sv. Jana, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1998.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Hermeneutika Mystéria, Praha - Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Jako v nebi, tak i na zemi, Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a spasitel, Praha: Krystal OP, 2002.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Tajemství srdce vtěleného Syna, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.
- PREIS Pavel: Cor Iesu dulicissimum, miserere nobis. Několik poznámek k historii a ikonografii kultu Srdce Ježíšova, in: Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny, Ústí nad Labem: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005, s. 171 - 183.
- RAHNER Karl: Muž s probodeným srdcem, in: Božské Srdce, Olomouc – Velehrad: Centrum Aletti, 2002, s. 154 - 161.
- RATZINGER Joseph: Hledět na Probodeného, Brno: CDK, 1996.
- RUPNIK Marko Ivan: Víra jako odpověď Spasiteli: in: ŠPIDLÍK Tomáš, RUPNIK Marko Ivan: Nové cesty pastorální teologie – krása jako východisko, Olomouc: Centrum Aletti - Refugium, 2008, s. 411 - 436.

- SCHULZ Gerhard: Romantika – dějiny a pojem, Praha – Litomyšl: Paseka, 1999.
- SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997.
- STŘÍŽ Antonín: Úvod, in: Vlastní životopis svaté Markéty Marie Alacoque, Praha: nákladem Dr. Antonína Stříže, 1939, s. 7 - 15.
- ŠPIDLÍK Tomáš – RUPNIK Marko Ivan: Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko, Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008.
- ŠPIDLÍK Tomáš: Teilhard de Chardin, in: TEILHARD DE CHARDIN Pierre – svatá hmota, Olomouc: Centrum Aletti – Refugium, 2005, s. 171 - 174.
- TEILHARD DE CHARDIN Pierre: Vesmír a lidstvo, Praha: Vyšehrad, 1990.

Slovníky, encyklopedie a časopisy:

- BANWELL B[...] O[...]: Srdce, in: DOUGLAS J[...] D[...] (edit.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, s. 965 - 966.
- COGNET Louis: Cor et Cordis affectus, in: VILLER (edit.): *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, Paris: Beauchesne, 1953, s. 2277 - 2307.
- DUMEIGE G[...]: Dějiny spirituality, in: DE FIORES Stefano a GOFFI Tullo (edit.): Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1999, s. 163 - 184.
- FRAINE Jean de, VANHOYE Albert: Srdce, in: LEÓN-DUFOUR Xavier (edit.): Slovník biblické teologie, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 473 - 475.
- CHAPELLE Albert: Le péché, offense de Dieu, et l'immutabilité divine, in: Nouvelle revue théologique, s. 87 - 99;
- LACOUDRE Jacques: Velké duchovní proudy 14. až 17. Století, in: DAVYOVÁ Marie – Madeleine (a kol.): Encyklopedie mystiky III, Praha: Argo, 2002, s. 236 - 257.
- MEIKLEJOHN J[...] W[...]: Slitování, in: DOUGLAS J[...] D[...] (edit.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, s. 932.
- PETROSILLO Piero: Pietismus, in: Křesťanství od A do Z, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 158.

RAHNER Karl, VORGRIMLER Herbert: Pietismus, in: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996, s. 239 - 240.

SANNA I[...]: Nejsvětější Srdce Ježíšovo, in: DE FIORES Stefano - GOFFI Tullo (edit.): Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1999, s. 572 - 578.

SCHAUBER Vera, SCHINDLER Michael: Jan Eudes, in: Rok se svatými, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 432 - 433.

ZAMBARBIERI A[...]: Jansenizm, in: WITCZYK Henryk (edit.), Encyklopedia Chrześcijaństwa, Kielce: Jedność, 2000, s. 269 - 270.

ZANNINI P F: Pět trnů Králova Srdce, in: Světlo 47 (2008), s. 8.

Internetové zdroje:

<http://buh.kvalitne.cz/krestanstvi/vypisky/druhascholastika.htm>.

<http://ktf.cuni.cz/~kohut/st/schema3.doc>.

<http://www.biblenet.cz>.

<http://www.emmanuel.cz/srdce.htm>.

http://www.htf.cuni.cz/HTF-92-version1-Salajha_Slovník.doc.

Modlitební knihy a zpěvníky:

KANCIONÁL, Praha: Katolický týdeník, 2003,

SCHMID Max: Vrchol úcty k Srdci Ježíšovu, Brno: Nákladem sester Neposkvrněného Početí Panny Marie, 1991.

ŽÁK Emanuel: Řeči o nejsvětějším srdci Páně, Praha: Cyrillo-methodějské nakladatelství, 1923.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

První obraz Srdce Páně z roku 1685 v klášteře v Paray-le-Monial

PĚT KLÍČOVÝCH POJMŮ:

spiritualita

Ježíšovo Srdce

úcta

Markéta Marie Alacoque

afekt

FIVE KEY WORDS:

Spirituality

Heart of Jesus

Devotion

Margaret Maria Alacoque

Affects

Celkový počet znaků v práci: 83022

RESUMÉ

Tato práce se zabývá úctou k Srdci Ježíšovu, ve které spatřuje cestu k osobní integritě člověka. Uvedenou úctu zkoumá nejprve z hlediska jejího historického vývoje se zvláštním přihlédnutím na zjevení v Para-le-Monial a přínos spirituality svaté Markéty Marie Alacoque. Protože tato zjevení mimořádně ovlivnila chápání úcty k Ježíšovu Srdci v posledních staletích, snaží se je zbavit dobových zatížení a vyjádřit jejich aktuálnost jazykem dnešní mentality. V novočtení Markétina poselství opřené o biblické a teologické základy se pak snaží proniknout do podstaty zmiňované úcty, a tím zároveň objevuje tajemství lidského srdce. Mezi četnými praktickými důsledky, které ze správného prožívání úcty k Srdci Ježíšovu vyvozuje, nachází také odpověď na otázku: Jak navrátit „jiskru“ žitému křesťanství a neupadnout při tom do kýčovitého sentimentalismu. Východisko spatřuje ve vyváženosti základních dimenzí křesťanského života se současným doceněním a správným zapojením jeho afektivního rozměru. To obojí člověku umožňuje život prožívaný srdcem, nebo ještě lépe: život sjednocený s Ježíšovým Srdcem.

THE AFFECTIVE DIMENSION OF CHRISTIAN LIFE AT TURN OF THE 20th AND 21st CENTURY ON THE BASIS OF DEVOTION TO THE HEART OF JESUS

This work deals with devotion to the Sacred Heart of Jesus, which finds the path to the personal integrity of a person. The first account of this work examines the historical development of the devotion, with particular attention to the revelation in Paray-le-Monial and the benefits of spirituality St. Margaret Mary Alacoque. Since this revelation particularly affected the understanding of devotion to the Heart of Jesus in recent centuries, it tried to relieve the workload, and helped to express in the language of current mentality. In new-reading Margaret leaning against the message of biblical and theological foundations, hopes to penetrate into the nature of the devotion mentioned, and thereby discovers secrets of the human heart. Among the numerous practical consequences of the proper feeling of devotion for the Sacred Heart of Jesus concludes, is also the answer to the question: How to restore 'spark' in the Christian life and not to fall into very gaudy sentimentalism. In the end it sees the balance of the essential dimensions of Christian life, current and correct appreciation involving the affective dimension. This allows both human life experience of the heart, or better yet: life united with Jesus' heart.